

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Δ΄ ΤΕΥΧΟΣ 70^ο ΙΟΥΛΙΟΣ 2019

Το Ξηροκάμπι
Περίοδος Α΄ 1966-1977

Η ΦΑΡΙΣ
Περίοδος Β΄ 1979-1981
Περίοδος Γ΄ 1992-2001
Περίοδος Δ΄ 2002-

ΙΔΡΥΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΦΑΡΙΔΟΣ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΟ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΑΣΤΙΚΗ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΞΗΡΟΚΑΜΠΙΟΥ ΔΗΜΟΥ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΧΩΡΩΝ με το διακριτικό τίτλο «ΕΡΑΣΙΝΟΣ Α.ΜΗ.Κ.Ε.», που εδρεύει στο Ξηροκάμπι και εκπροσωπείται νόμιμα.

Συντακτική επιτροπή: Γεώργ. Θ. Καλκάνης, Θεόδ. Σ. Κατσουλάκος, Παναγ. Η. Κομνηνός, Ιωάννης Παν. Κονίδης

Επιμελητής έκδοσης: Θεόδ. Σ. Κατσουλάκος, Συρακουσών 101, Αθήνα, τηλ. 210 2515864

Όλα τα τεύχη / φύλλα έχουν αναρτηθεί ψηφιοποιημένα στους διαδικτυακούς τόπους:

<http://efaris.gr> και <http://micro-kosmos.uoa.gr> (→ η Φάρις)

Τα άρθρα προς δημοσίευση να αποστέλλονται στην ηλεκτρονική διεύθυνση:
dthkats@gmail.com

Περιεχόμενα :

<i>Τάσου Κ. Φραγκή, Των Αγίων Σαράντα και Απάντων των Θνητών .....</i>	3
<i>Ιωάννη Γ. Παρηγόρη, 8^ο Μουσικό Χοροστασίό «Πέτρος ο Πελοποννήσιος» .....</i>	6
<i>Παναγιώτας-Τάνιας Γ. Καλκάνη, Μια αληθινή ιστορία – Μια διδακτική ηθογραφία....</i>	8
<i>Μιχάλη Π. Παπαδάκου, Ο κινηματογράφος στην Ποταμιά .....</i>	9
<i>Ιωάννας Εξαρχάκου – Ρηγάκου, Η Α΄ τάξη του Γυμνασίου Ξηροκαμπίου το σχολικό έτος 1960-1961.....</i>	10
<i>Ηλία Γ. Μανιατάκου, Επαγγέλματα που έχουν χαθεί από την αγορά του Ξηροκαμπίου.....</i>	11
<i>Γιάννη Π. Κονίδη, Αλλάξανε οι καιροί .....</i>	12
<i>Παναγιώτας Π. Κόνιαρη, Το πανηγύρι του Ξηροκαμπίου .....</i>	13
<i>Χαρίλαου Ν. Σταρόγιαννη, Ελιά – Μεγάλα ελαιόδεντρα.....</i>	14
<i>Γεωργίου Δ. Παναγάκου, Το ξωκκλήσι της Αγίας Μαρίας των Ανωγείων .....</i>	15
<i>Παναγιώτη Δ. Χριστοφιλάκου, Ο «δρόμος» προς την υδροδότηση των Ανωγείων.....</i>	16
<i>Χαρίλαου Ν. Σταρόγιαννη, Τοπωνύμια του Παλιοχωριού .....</i>	20
<i>Γεωργίου Χ. Μπόνου, Το Δημοτικό Σχολείο της Τραπεζοντής.....</i>	21
<i>Εκ της Φάριδος, Δημοτικές εκλογές 2019.....</i>	24
<i>Εκ της Φάριδος, Βουλευτικές εκλογές 2019 .....</i>	24
<i>Γεωργίου Π. Λαμπρινού, Βροχές και κρύα .....</i>	24
<i>Ηλία Λαμπράκου, Μικρές ιστορίες από τη ζωή των Ανωγείων.....</i>	25
<i>Παναγιώτη Δ. Χριστοφιλάκου, Οι «πισίνες» των Ανωγείων.....</i>	25
<i>Νικολάου Α. Μιχαλάκου, Τη Δευτέρα της Λαμπρής .....</i>	26
<i>Δ. Θ. Κ., Η. Γ. Α., Της αγοράς.....</i>	26
<i>Θεόδωρου Σ. Κατσουλάκου, Μνήμη Βαγγέλη Μ. Τσαπόγα (1938-2018).....</i>	27
<i>Μαρίας Γ. Δούσμανη, Στη μνήμη του πατέρα μου Γεωργίου Ν. Δούσμανη (1931-2019) .....</i>	28
<i>Βιβής Ε. Κωτισιοπούλου, Τα νέα μας.....</i>	30

Εξώφυλλο: Ο πλάτανος της Κουμουστάς

Τάσου Κ. Φραγκή

Των Αγίων Σαράντα και Απάντων των Θνητών

Εκείνη τη χρονιά ο χειμώνας άφησε φεύγοντας το ασκί με τα χούγια στο Μάρτη και έτσι τούτος μόνο ανοιξιάτης δεν ήρθε.

Μπήκε φουριόζος και αράθυμος, πότε με βροχές και πότε με κάτι ξεροβόρια που κάνανε τα κορμιά να λυγάνε και τις ψυχούλες εκεί μέσα να σμουλώνουν τρεμάμενες. Τα τζάκια και οι ξυλόσομπες έκαιγαν ολημερίς. Αργά και παρακλητικά σαν θυμιάμα, έμοιαζε ο καπνός που ανέβαινε στον βαρύ και μαύρο ουρανό, μπας και στέρξει κι αφήσει καμιά χαραμάδα στον ήλιο.

Απόψε δεν είναι μια συνηθισμένη μέρα. Σε λίγες ώρες ξημερώνει των Αγίων Σαράντα και στο χωριό έχει Πανηγύρι! Ο καιρός δεν λέει να μαλακώσει και οι Ξηροκαμπίτες φοβούνται μην ξανάρθει το κακό που έγινε κάμποσα χρόνια πριν. Τότε που ασίγαστοι άνομοι σαν αυτούς «που σφυρίζουν στα όρη κι έρχονται» πήραν τα τευτόπανα από τις παράγκες και σκόρπισαν ένα σωρό απ' την πραμάτεια τους στην πλατεία και στους γύρω δρόμους.

Απόψε, μέσα στις παράγκες οι έμποροι χωμένοι στα άβολα ράτζα τους, ανήσυχοι ξαγρυπνούν να φυλάξουν τα εμπορεύματά τους. Παπλώματα, κουβέρτες, σεντόνια, τραπεζομάντηλα. Υφάσματα κάθε λογής. Αλατζάδες, ντρίλια και τσίτια. Φορέματα, παντελόνια, νήματα και κλωστές. Παιχνίδια κάθε λογής. Αυτοκινητάκια, κούκλες, γύψινα κακότεχνα αγαλματάκια, πλαστικά ντουφέκια και σπαθιά. Ρολογάκια, νερομπίστολα, τσίγκινα βατραγάκια, караβάκια κι αεροπλανάκια. Κουζινικά, εργαλεία κι ένα σωρό μικροπράματα καθημερινής χρήσης. Τσάντες, πορτοφόλια, καθρεφτάκια, χτένες. Αρβύλες, παπούτσια, παντόφλες .... κι ό,τι άλλο βάζει ο νους.

Αλλά αυτή τη φορά θα κοπάσουν οι αέρηδες και θα ξημερώσει μέρα καλή με έναν ήλιο χαμογελαστό και κιμπάρη που θα σουλατσάρει στο Στερέωμα, μόνος και κυρίαρχος στο καταγάλανό του. Και το πανηγύρι θ' αρχίσει, αφού όλα είναι στη θέση τους !

Οι έμποροι μπροστά στις παράγκες τους, που είχαν πιάσει όλη την πλατεία, πρόσχαροι κι ορεξάτοι. Η τεράστια τέντα που σκεπάζει την υπαίθρια ταβέρνα, στο μεγάλο άπλωμα, στο νοτιοανατολικό άκρο της πλατείας. Εκεί δίπλα, είναι οι αιωρούμενες βάρκες. Το πλήρωμά τους θα 'ναι δυο και για να τις βάλουν σε κίνηση θα τραβάνε με ρυθμό, όχι κουπιά, αλλά ο καθένας ένα σκοινί, όπως ο κωδωνοκρούστης την καμπάνα του.

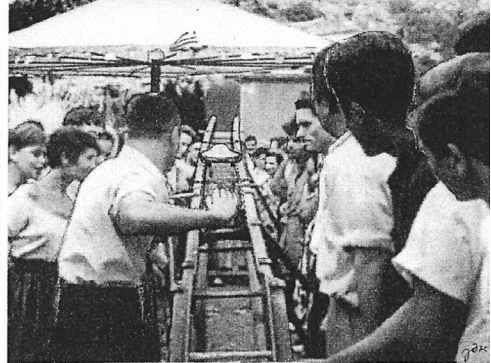
Στον ίδιο χώρο είναι η σκοποβολή με αεροβόλο ντουφέκι και έπαθλο κουκλάκια και διάφορα άλλα μπιγλιμπίδια, σαν αυτά που συνηθίζουν να κρεμάνε πάνω απ' το ταμπλό του αυτοκινήτου τους οι φορτηγατζήδες της εποχής.

Η μεγάλη ατραξιόν για τους δυνατούς. Μια δαιδαλώδης σιδηροκατασκευή μ' ένα βαρύ αεροπλανάκι σε ράγες και με νικητή αυτόν που θα το στείλει στο τέρμα. Εδώ το έπαθλο είναι οι ιαχές της μαρίδας αλλά και η διάκριση, η αναγνώριση. Άλλωστε αυτό είναι μάλλον αγώνισμα παρά παιχνίδι.

Οι κρίκοι, που προορίζονται για τον λαιμό κάποιου από ένα σωρό μπουκάλια με οιοπνευματώδη, σε παράταξη. Όποιος το στείλει εκεί, είναι δικό του. Αλίμονο όμως στον αστόχαστο τυχερό που θα θελήσει να το ... γιορτάσει, πίνοντάς το!

Λίγα μέτρα πιο πέρα ένα από τα πιο δημοφιλή. Η δαγκάνα στην οροφή ενός διάφανου κιβωτίου που κρέμεται πάνω από δεκάδες λουσάτα, κυρίως αμερικανικά, πακέτα με τσιγάρα, ριγμένα χύδην. Pall Mall, Marlboro, Kent, Salem, Camel, Bar One, Doral ... Η δυσκολία να οδηγήσεις τη δαγκάνα ν' αρπάξει το πακέτο είναι πολύ μεγάλη. Αλλά και το φορτίο της είναι σπάνιο και επίζηλο. Μ' ένα τέτοιο στο τσεπάκι του πουκαμίσου του το μειράκιο γίνεται άντρας και μάλιστα φαντεζί!

Δυστυχώς δεν έχουμε υπόψη μας φωτογραφίες από το πανηγύρι των ΑγιοΣαράντων(ε). Παραθέτουμε όμως δυο εικόνες από κινηματογραφική ταινία της εποχής όπου –όπως θυμούνται κάποιοι παλιότεροι– φαίνονται παιχνίδια που φιλοξενήθηκαν τουλάχιστον μια φορά τη δεκαετία του 1960 στο χωριό μας. Κρίκοι, βάρκες, αεροπλανάκι, ...

Στο άπλωμα πίσω απ' την πλατεία, οι τσοπάνηδες αλλά και πολλοί αγρότες που εκτρέφουν ένα μικρό συνήθως αριθμό ζώων, κατά κανόνα αρνοκάτσικα και γουρούνια, αλλά ακόμα και ματζέτια και γαλιά, τα φέρνουν για πούλημα στους εμπόρους και τους χασάπηδες της Σπάρτης.

Εδώ συμφύρονται η δυσσομία και η σκόνη με τα βελάσματά τους, που γίνονται ανατριχιαστικά την ώρα που δεμένα αλλάζουν χέρια. Και λες δεν είναι μόνο φόβος ετούτο δω αλλά και οργή για τα παζάρια των τσαμπάσηδων.

Το Πανηγύρι είναι ένα μεγάλο γεγονός για τη μικρή μας κοινωνία γιατί είναι αντάμωμα που συμμετέχουν όλοι. Αυτή η συνύπαρξη μερώνει τις ψυχές και στεριώνει τις ανθρώπινες σχέσεις.

Το αρχέγονο αίτιό του ήταν το εμπόριο, ήταν η ανταλλαγή της χρήσιμης ύλης για την επιβίωση, που έφερε τους ανθρώπους τον έναν κοντά στον άλλον, κι όταν στο τραγούδι και τον χορό έδωσαν και τα χέρια, σηκώθηκαν όλοι ακόμα πιο ψηλά!

Για τέσσερις ημέρες το Πανηγύρι θα σκορπίσει την καθημερινή ρουτίνα των ανθρώπων. Η πιτσιρικαρία με τα γδαρμένα γόνατα και τις γανιασμένες ελβιέλες, θα εγκαταλείψει τις αλάνες. Εκεί που τα' απογεύματα παίζει γυαλενάκια και κλωτσάει ό,τι μαλακό και στρογγυλό βρίσκει, τώρα θα σταλίζει με τις ώρες μπροστά στους πάγκους με τα παιχνίδια.

Οι γυναίκες θα φέρνουν βόλτες τα βράδια στις παράγκες με τα χρειώδη του νοικοκυριού τους. Στο φως της μπρούτζινης λάμπας με τη φλεγόμενη ασετιλίνη και κείνη τη βαριά μυρωδιά θα ψάχνουν τα καλά και φτηνά που τους λείπουν. Οι νέοι και οι εξοδούχοι του ΚΕΕΜ θα δοκιμάζουν την τύχη και τη ρώμη τους στις δαγκάνες,

στους κρίκους, στη σκοποβολή και στο αεροπλανάκι. Ένα πλήθος ανθρώπων, ανάμεσά τους και πολλοί από τα γύρω χωριά, θα γεμίζουν κάθε βράδυ τον μεγάλο δρόμο σ' ένα ατελείωτο πήγαινε - έλα. Τα καφενεία θα σφύζουν από κόσμο. Θα λείπουν μόνο οι χαρτοπαίχτες που ξημεροβραδιάζονται εκεί μέσα όλες τις άλλες μέρες του χρόνου. Θα γίνουν αποσυνάγωγοι, καθώς οι ντάμες και οι ρηγάδες της τράπουλας απεχθάνονται τη βουή και την πλέμπα. Στις ταβέρνες του χωριού ντόπιοι μουζικάντες και τραγουδιστές με το ταμπεραμέντο τους θα σηκώνουν απ' την καρέκλα και τους πιο απρόθυμους, ντροπαλούς, αδέξιους και βατοκρυμμένους. Τι κι αν στα τραπέζια οι μεζέδες είναι λιγוסτοί, το κρασί είναι μπόλικο κι ο νους ευφρόσυνος αποδιώχνει τις έγνοιες της παλιοζωής.

Τώρα όμως έφτασε η τελευταία μέρα. Οι λάμπες σβήνουν, οι έμποροι σιγά - σιγά μαζεύουν ό,τι τους έχει απομείνει και ξεστήνουν τις παράγκες τους. Το Πανηγύρι θα τελειώσει μ' ένα μεγάλο γλεντοκόπι στην τέντα του Βάρλα. Οι σερβιτόροι τρέχουν σαν ζεματισμένοι να τοιμάσουν τα τραπέζια. Το πάλκο είναι έτοιμο και τώρα οι πρωτευουσιάνιοι οργανοπαίχτες, τραγουδιστές και τραγουδίστριες, κομποί και αεράτοι, κουρντίζουν τα όργανά τους. Κάνουν τις τελευταίες πρόβες. Μερικοί απ' αυτούς είναι φίρμες, δευτερότριτες μεν, αλλά τ' όνομά τους φιγουράρει σε κάποιες μαρκίτζες.

Ένα τσούρμο έχει στηθεί απέναντι και παρακολουθεί την κομπανία στο αναγκαίο αυτό «τελετουργικό» που γίνεται πάντα πριν από κάθε γλέντι. Όλοι εκστατικοί και κάποιοι με μάτια λαίμαργα, καρφωμένα πάνω στις τραγουδίστριες που χαριεντίζονται νοχελικά μεταξύ τους.

Φοράνε ολόσωμες φανταχτερές τουαλέτες από φτηνό και κακόγουστο λαμέ, με χτένισμα ογκώδες στην κορυφή σε στυλ «λάχανο» άλλως ... «μπουγαδοκόφινο». Είναι οι ιέρειες του μάγκικου και νταλκαδιάρικου ρεμπέτικου και λαϊκού και έχουν το δικό τους φανατικό κοινό στα πανηγύρια. Όμως η κομπανία παίζει για όλα τα γούστα. Παραδοσιακά, νοσταλγικά, ελαφρολαϊκά και αρχοντορεμπέτικα και αυτή την ώρα στο σανίδι λικνίζεται η νεότερη του συγκροτήματος με φόρεμα ως το γόνατο, άσπρο με μαύρα πουά, στητό στη μέση και το κάτω με φουρό από μέσα.

Το τσούρμο τραγουδάει με μια φωνή μαζί της:

... κι έπεσε μες το πηγάδι
κι έβγαλε φωνή μεγάλη
ντρουμ ντρουμ ντρούμου ντρουμ
τα βραχιόλια της βροντούν

Επικρατεί ενθουσιασμός, καθώς τώρα έχει ανατίσει κιόλας από τους φαντάρους που είναι και οι πιο ζωντοί. Η πρόβα έχει γίνει πραγματικό γλέντι. Ξαφνικά ο ουρανός μαυρίζει και χοντρές σταγόνες βροχής αρχίζουν να πέφτουν. Γρήγορα το ψιλόβροχο θα γίνει μπόρα και ένας μανιασμένος αέρας θα κάνει την τεράστια τέντα να χορεύει άτσαλα, λες κι είναι πεσκέρι. Τα νερά μπαίνουν παντού και το πανηγύρι θα τελειώσει χωρίς την πιο γλυκιά στιγμή του!

Ο Μάρτης δεν έχει μέσσα και ο λαός το ξέρει. «Μη σε γελάσει ο Μάρτης το πρωί και χάσεις την ημέρα».

Ιωάννη Γ. Παρηγόρη

8^ο Μουσικό Χοροστασιό «Πέτρος ο Πελοποννήσιος»

Το Μουσικό Χοροστασιό είναι μια μεγάλη παραδοσιακή μουσικοχορευτική εκδήλωση που διοργανώνει ο Παιδαγωγικός Φιλότεχνος Όμιλος Φάριδος, η οποία από φέτος απέκτησε διεθνή απήχηση και συμμετοχή. Ξεκίνησε το 2012 και είχε αρχικά την μορφή θεματολογικών χορευτικών παραστάσεων με την συμμετοχή της χορωδίας και του χορευτικού του συλλόγου και τη συνεργασία του τμήματος ελληνικής παραδοσιακής μουσικής του Ωδείου Αθηνών. Το 2015 πήρε την μορφή των εργαστηρίων ελληνικής παραδοσιακής μουσικής και χορού. Την επιμέλεια των εργαστηρίων έχει ο Χρίστος Τσιαμούλης. Σε αυτά διδάσκονται παραδοσιακά όργανα, τραγούδι και χορός. Επίσης, μελετάται και διδάσκεται το έργο του Πέτρου Πελοποννήσιου, στον οποίο το χοροστασιό είναι αφιερωμένο.

Έτσι και φέτος για 5^η συνεχή χρονιά πραγματοποιήθηκε στο Ξηροκάμπι από τις 26 Ιουνίου 2019 μέχρι την 01 Ιουλίου 2019 το 8^ο Μουσικό Χοροστασιό «Πέτρος ο Πελοποννήσιος». Σημαντικοί καθηγητές και δάσκαλοι μουσικής και χορού δίδαξαν στους μαθητές τους παραδοσιακά όργανα, τραγούδι και χορό. Η θεματολογία φέτος ήταν η μουσική και οι χοροί του Βορειοανατολικού Αιγαίου. Συμμετείχαν μαθητές από όλη την Ελλάδα και το εξωτερικό. Από την Αθήνα, την Πάτρα, την Θεσσαλονίκη, την Ικαρία, την Σύρο, την Τρίπολη, την Καλαμάτα και τη Σπάρτη. Φέτος για πρώτη φορά συμμετείχαν δύο ξένοι μαθητές (μια Ινδή και ένα Γάλλος) που παρακολούθησαν το εργαστήριο του παραδοσιακού τραγουδιού. Ιδιαίτερη και φέτος η συμμετοχή του πειραματικού μουσικού Γυμνασίου – Λυκείου Παλλήνης με αρκετούς μαθητές με τους καθηγητές τους. Επίσης, συμμετείχαν και μαθητές από τα μουσικά σχολεία Πίου, Καλαμάτας και Σπάρτης.

Τα εργαστήρια άρχισαν στις 26 Ιουνίου, ημέρα Πέμπτη, με τον Παναγιώτη Λάλεξα που δίδαξε για ένα διήμερο το τραγούδι του Μοριά. Την Παρασκευή 28 Ιουνίου αφίχθη ο κύριος όγκος των συμμετεχόντων. Τα μαθήματα άρχισαν την ίδια μέρα το απόγευμα, μετά τον αγιασμό, στις αίθουσες του Γυμνασίου, στο πνευματικό κέντρο της Αγίας Τριάδος και στο Κοινοτικό. Το Σάββατο 29 Ιουνίου το απόγευμα έγινε συνδιδασκαλία όλων των τμημάτων (ορχήστρα οργάνων, τραγούδι, χορός) στο προαύλιο του Γυμνασίου Ξηροκαμπίου. Την Κυριακή 30 Ιουνίου καθηγητές και μαθητές των εργαστηρίων επάνδρωσαν το ψαλτήρι της Αγίας Τριάδος και έψαλαν την κυριακάτικη λειτουργία. Μετά όλοι κατευθύνθηκαν στην Κουμουστά και όσοι ήθελαν περπάτησαν τα μονοπάτια του Ταυγέτου γύρω από τη Κουμουστά και έκαναν μπάνιο στη λούμπα του Τσιτσι. Στην πλατεία της Κουμουστάς ήταν έτοιμη γίδα βραστή και αρκετά σουβλάκια. Όλοι είχαν τα όργανα μαζί τους, οπότε το γλέντι δεν άργησε να στηθεί γύρω από τον Πλάτανο. Την Δευτέρα 01 Ιουλίου το απόγευμα όσοι επιθυμούσαμε πήγαμε στη μονή της Γόλας. Αφού μας ξενάγησε ο δόκιμος μοναχός της Μονής, ψάλαμε ύμνους στο ψαλτήρι της εκκλησίας με καταληκτικό «τῆ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ». Όλοι ρίγησαν από συγκίνηση. Μια μικρή πεζοπορία στο μονοπάτι που βγάζει στη Κουμουστά έκλεισε την απογευματινή βόλτα.

Τα εργαστήρια τελείωσαν με επιτυχία και σιγά σιγά όλοι επέστρεψαν στους τόπους τους με συναισθήματα χαράς και αγάπης για όσα ζήσαμε όλοι μαζί αυτές τις ημέρες. Το χωριό μας έζησε και φέτος τη χαρά της φιλοξενίας, της παράδοσης και του πολιτισμού. Κάθε βράδυ στη πλατεία στο Ξηροκάμπι τα παιδιά έβγαζαν τα όργανά τους

και έπαιζαν. Ο χορός σπινόνταν στον δρόμο με απλότητα και ομορφιά. Ένα σκηνικό ομορφιάς και χαράς.

Εκτός από την οργανωτική ομάδα πολλοί συγχωριανοί με μεγάλη προθυμία βοήθησαν για να έρθει εις πέρας με επιτυχία αυτή η προσπάθεια. Χρόνο με τον χρόνο η προσπάθεια αυτή διευρύνεται και το Ξηροκάμπι αρχίζει να παίρνει τη θέση του στα μουσικά χωριά της Ελλάδας και του εξωτερικού.

Και του χρόνου!

Επιμέλεια εργαστηρίων: Χρίστος Τσιαμούλης
Χρίστος Τσιαμούλης: θεωρία τροπικού συστήματος
(ήχος - μακάμ) - ορχήστρα
Κατερίνα Παπαδοπούλου: τραγούδι
Παναγιώτης Λάλαιζας: Μοραϊτικό τραγούδι
Στέλιος Κατσιάνης: ταμπουράς - λαούτο
Χάρης Λαμπράκης: νέι
Χρίστος Τσιαμούλης, Νικόλας Παλαιολόγος: ούτι
Γιώργος Κλάδης: κρουστά
Κώστας Γεωργούλης: βιολί
Στέφανος Δορμπαράκης: κανονάκι
Μαρία Θεοφανίδου: πολιτικό λαούτο (λάφτα)
Ανδρέας Νιάρχος: φλογέρα
Μιχάλης Βουβέλης: χοροί Βορειοανατολικού Αιγαίου

Το γλέντι στην Κουμουστά

Μια αληθινή ιστορία – Μια διδακτική ηθογραφία

Την αληθινή αυτή ιστορία την είχε διηγηθεί στα εγγόνια της πολλές φορές, σαν παραμύθι, η συνονόματη προγιαγιά μου, η κυρα-γιατρού. Την διηγούμαι και εγώ σαν μια διδακτική ηθογραφία γιατί αποτυπώνει συνήθειες και συμπεριφορές των ανθρώπων των ορεινών χωριών της περιοχής μας στις αρχές του περασμένου αιώνα. Συνήθειες και συμπεριφορές που φανερώνουν μια κοινωνία τόσο κλειστή αλλά και τόσο ανοιχτή στον ξένο.

Κρύα και βροχερή βραδιά στις αρχές του περασμένου αιώνα σε ένα από τα ορεινά χωριά του τόπου μας. Ο γιατρός του χωριού ανηφορίζει τραβώντας το μουλάρι του στο γυαλιστερό από τη βροχή και τον πάγο καλντερίμι. Όλη τη μέρα γιατροκομούσε πουντιασμένους στα περισσότερα σπίτια των γύρω χωριών. Στο τελευταίο σπίτι ξεγέννησε, μαζί με τον άλλο γιατρό του χωριού, μια συγχωριανή τους. Σπρώχνει την ψηλή ξύλινη ξώπορτα του σπιτιού του, φροντίζει το βρεγμένο και πεινασμένο μουλάρι του και μπαίνει τινάζοντας τα ρούχα του στο σπίτι.

Έξι παιδικά κεφάλια γυρίζουν προς το μέρος του με αλαλαγμούς χαράς, σηκώνοντας τα ξύλινα κουτάλια τους. Τα παιδιά του. Τρώνε ζεστή σούπα καθισμένα γύρω-γύρω σε χαμηλό σοφά μπροστά στο τζάκι.

Όμως ο γιατρός προσέχει ένα ξένο, έβδομο κεφάλι δίπλα στα άλλα. Είναι ένας νέος με ακατάστατα μαλλιά που επιφυλακτικά στρέφεται προς τον γιατρό. Αυτός, πανύψηλος και επιβλητικός αλλά χαμογελαστός κάτω από το μουστάκι του, πλησιάζει και ρωτάει: «ποιος είσαι εσύ;».

Η γιατρού παρεμβαίνει προστατευτικά και εξηγεί: «αυτό το παιδί γυρίζει στα χωριά μας και γυρεύει βοήθεια ... δεν μπορεί να δουλέψει ... κτύπησε την πόρτα μας ... το κράτησα να φάει και να κοιμηθεί απόψε εδώ ... με αυτόν τον καιρό ...»

Ο νεαρός ζητιάνος σηκώνεται με σεβασμό. Τώρα φαίνεται στο φως του τρίφωτου λυχνariού και της φλόγας του τζακιού ότι το χέρι του έχει ένα αφύσικο σχήμα. Η παλάμη κολλάει μισάνοιχτη στον καρπό του με έναν στρεβλό τρόπο.

Ο γιατρός κοιτάζει το χέρι του νεαρού με το έμπειρο μάτι του. Το χαμόγελό του σβήνει. Γίνεται σοβαρός. Ξαφνικά αστράφτει με το τεράστιο χέρι του ένα σκαμπίλι στο μάγουλο του νεαρού και τον προστάζει επιτακτικά: «... άνοιξέ το!». Η γυναίκα του προσπαθεί να μπει ανάμεσά τους και φωνάζει: «... τι κάνεις Γιώργη;». Αυτός εξακολουθεί με ένα δεύτερο χτύπημα και του ξαναλέει: «... άνοιξέ το!». Με το τρίτο χτύπημα ο μικρός ζητιάνος ανοίγει το χέρι του.

Τότε ο γιατρός του λέει ήρεμα: «φάε και κοιμήσου σήμερα στο σπίτι μας ... όμως αύριο που θα φύγεις κοίτα να δουλέψεις, να κουραστείς, να προκόψεις και να ζήσεις τίμια και με αξιοπρέπεια παιδί μου ...»

Η γιαγιά μου, μετά τη διήγηση του «παραμυθιού» που έκανε ξανά και ξανά στα εγγόνια της κατά καιρούς, το συμπλήρωνε με μερικές πληροφορίες που είχε μάθει αργότερα για τον μικρό «διακονιάρη», όπως λέγανε στα χωριά μας. Αυτός ήταν από ένα χωριό της Γορτυνίας, το Ραγκούνι. Ένας θείος του τον είχε δασκαλέψει, όπως και άλλα παιδιά, να «καμώνονται» ότι είχαν κάποιο κουσούρι και τα «έριχνε» στη ζητιανιά, κρατώντας ένα ραβδί και ένα σακούλι.

Όμως το παραμύθι δεν τελείωνε εδώ...

Ένα καλοκαιριάτικο απόγευμα, σχεδόν 30 χρόνια μετά, ο γερο-γιατρός κάθεται στη συνηθισμένη του ξύλινη πολυθρόνα του, δίπλα στον φούρνο στην αυλή του σπιτιού, με τα παιδιά και τα εγγόνια του γύρω του.

Η ψηλή ξύλινη ξόπορτα ανοίγει και ένας «μπρούκλης» μπαίνει στην αυλή. Φοράει χρυσά γυαλιά, ψαθάκι αμερικάνικο και γραβάτα πολύχρωμη. Αναζητάει με το βλέμμα του τον γιατρό. Γονατίζει μπροστά του, του φιλάει το χέρι και του λέει: «παππού, έκανα ό,τι μου πες ... δούλεψα, πρόκοψα και ζω χωρίς ψέματα, με αξιοπρέπεια ...».

Μιχάλη Π. Παπαδάκου

Ο κινηματογράφος στην Ποταμιά

Γεννήθηκα το 1961 και όσα θυμάμαι για τον κινηματογράφο ήταν όταν ήμουν εννιά με δέκα χρονών. Εποχή 1970 δηλαδή. Τους καλοκαιρινούς μήνες κάθε Σαββάτο έπαιζε σινεμά ο Χοντρόπουλος, κοινώς τραχεράς, που ερχόταν με ένα τρακτέρ και με ένα βανάκι της εποχής. Έφερνε μαζί του και έναν από τον Λέημονα κοντό με κατσαρά μαλλιά, που τον βοηθούσε. Μόλις ακούγαμε το πικάπ δυνατά, που ήταν το σύνθημα, παρατάγαμε τις μπάλες, τα παρατάγαμε όλα να πάμε δούμε το ταμπλό με τις φωτογραφίες. Όποιος είχε πρόσβαση το βράδυ να τον πάρει ο δικός του, πήγαινε σινεμά. Όποιος δεν είχε την έκανε λούφα. Να χωθεί από καμιά μάντρα, από καμιά καλύβα παραπέρα, να κοιτάξει. Έπαιζε ανάμεσα στου μπαρμπα-Βαγγέλη του Παπαδάκου με του Καμίτση. Αυτό είναι το οικοπέδο απέναντι από την ταβέρνα του Σταυρόπουλου. Θερινός σινεμάς. Ο χειμωνιάτικος έπαιζε ή στου μπαρμπα-Βαγγέλη την ταβέρνα, του Παπαδάκου, κοινώς Καμπίρη που τον λέγαμε εμείς, ή στου Παναγιούλια που ήταν μεγαλύτερος ο χώρος. Ήταν το κατώι που το κάνανε αίθουσα. Ο καθένας έφερνε την καρέκλα του από το σπίτι. Το εισιτήριο ήτανε δύομιση δραχμές για τους μεγάλους και μιάμιση δραχμή για τους μικρούς. Τα έργα που έπαιζε ήταν κωμωδίες ελληνικές ασπρόμαυρες. Σπάνια κάποιο έργο έγχρωμο. Καραγιάννης Καρατζόπουλος. Θυμάμαι χαρακτηριστικά μια ταινία με τη Χρονοπούλου «Γοργόνες και μάγκες», έγχρωμη.

Πρώτα άρχιζε με τα επίκαιρα της χούντας που παρουσίαζε τα έργα της. Έβαζε και ποδόσφαιρο, στιγμιότυπα από τον Ολυμπιακό, την ΑΕΚ, και τα βλέπαμε και ήταν η καλύτερή μας. Έκανε και διάλειμμα να αλλάξει τη μομπίνα. Μερικές φορές το έργο το έπαιζε σε δύο χωριά ταυτόχρονα και περιμέναμε να φέρει την ταινία. Άλλοτε πάθαινε βλάβη η μηχανή και δεν μπορούσε να την αποκαταστήσει και το χάναμε το έργο.

Είχε βγάλει και μια διάταξη η χούντα και ερχόντουσαν από το ΚΕΕΜ και στήνανε πανί και κάνανε προβολές μέσα στην πλατεία της Ποταμιάς. Πολεμικές ταινίες της Κατοχής και του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου. Χαρακτηριστική ταινία ήταν «Η δασκάλα με τα χρυσά μαλλιά» με τη Βουγιουκλάκη και τον Παπαμιχαήλ που ήταν και έγχρωμο.

Αυτός ήταν ο σινεμάς. Είχε πολύ συναίσθημα. Από τις γυναίκες είχε κλάμα, είχε γέλιο. Ο κόσμος το ζούσε τότε. Ήταν η διασκέδασή του.

Ιωάννας Εξαρχάκου – Ρηγάκου

Η Α΄ τάξη του Γυμνασίου Ξηροκαμπίου το σχολικό έτος 1960-1961

Έχουν περάσει 58 χρόνια από τότε. Κάποιοι από την τάξη έφυγαν νωρίς και μας βλέπουν από ψηλά. Οι υπόλοιποι: άλλοι ζουν στο εξωτερικό (Αμερική, Καναδά), άλλοι στην Αθήνα και κάποιοι στα χωριά τους. Είμαστε όλοι στα εβδομήντα και (plus), που λένε οι νεολαίοι. Με χαρές, με λύπες, με τα συν και πλην της ηλικίας προχωρούμε ώσπου να κλείσει ο κύκλος της ζωής.

Κάποια πρόσωπα δεν τα θυμάμαι, ίσως γιατί σταμάτησαν στην πρώτη, και κάποιων δεν θυμάμαι το μικρό όνομα (ζητώ κατανόηση)

Ο Γυμνασιάρχης ήταν ο Σωτήρος Ματθαίος από τη Σκουρομπαρμπίτσα, μαθηματικός (μεγάλο ποτήρι τότε). Δεν καταλάβαινα τίποτα από ό,τι έλεγε, πατέρας τριών γιων (2 γιατροί, 1 αρχιτέκτονας). Αιωνία του η μνήμη.

Κάτω από αριστερά (κορίτσια): Ελένη Δούκα (Γοράνοι), Μυρίτη (Ποταμιά), Βασιλική Παπαδάκου (Ξηροκάμπι), Μαρία Παναγιωτουνάκου (Ξηροκάμπι), Γυμνασιάρχης, Βασιλική Σκουριώτη (Ξηροκάμπι), Βιβή Πλαγιανού (Ποταμιά), Θεοφιλοπούλου (Καμίνια), Ντίνα Σουρτζή (Ποταμιά), Βούλα Κοντάκου (Παλαιοπαναγιά).

Επάνω (από αριστερά): Ευγενία Παπαδάκου (Ποταμιά) - η κολλητή μου, Τασία Διαμαντάκου (Παλαιοπαναγιά), Ελένη Περεντέση (Παλαιοπαναγιά), Κουντούρη (Αρκασάς), Γεωργία Ταρτάρη (Ξηροκάμπι), Μαρία Καπετανάκου (Καμίνια), Ντιάνα Κρητικού (Καμίνια), Ελένη Κοκκορού (Ποταμιά), Ιωάννα Εξαρχάκου (Γοράνοι), άγνωστος.

Πρώτη σειρά αγόρια (τρίτη σειρά από κάτω) από αριστερά: Σταύρος Μπέκελης (Παλαιοπαναγιά), Λέανδρος Βατικιώτης (Κατσουλαίικα), Γιώργης Πουλάκος (Μούσγα), Αποστόλης Λαμπρινός (Γοράνοι), Γιώργης Διακουμάκος (Ξηροκάμπι), Παν. Κρητικός (Κυδωνιά), Βασίλης Βασιλικός (Τραπεζοντή), Δήμος Ηλιόπουλος (Ξηροκάμπι), Τομαράς (Ανώγεια), άγνωστος, Κυριάκος Κουντούρης (Αρκασάς), Σταύρος Μιχαλάκος (Ξηροκάμπι), Κωνσταντίνος Μανδραπήλιας (Ξηροκάμπι), άγνωστος.

Τέταρτη σειρά από κάτω (όλοι με κουκουβάγιες) από αριστερά: Παν. Σταρόγιαννης (Παλαιοχώρι), άγνωστος, Γκολέμης (Παλαιοπαναγιά), Λαμπράκος (Ανώγεια), Κουρούπης (Ανώγεια), Ηλίας Κουρουνιώτης (Παλαιοπαναγιά), Γιώργης Παναγάκος (Ανώγεια), Γιώργης Καλκάνης (Ξηροκάμπι), Γιώργης Δογαντζής (Ξηροκάμπι), Γιάννης Λιντζέρης (Πολοβίτσα).

Ηλία Γ. Μανιατάκου

Επαγγέλματα που έχουν χαθεί από την αγορά του Ξηροκαμπίου

Συνεχίζουμε και σ' αυτό το τεύχος την παράθεση ονομάτων των επαγγελματιών που παραλείψαμε να αναφέρουμε στο προηγούμενο τεύχος της Φάριδος. Σε κάποιους αναφέρουμε και το παρωνύμιο, με το οποίο ήταν περισσότερο γνωστοί και για το οποίο και οι ίδιοι, αν θυμάμαι καλά, δεν είχαν αντίρρηση. Όλοι αυτοί έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην κοινωνική ζωή του τόπου μας τους ανακαλούμε στο νου μας με ευγνωμοσύνη.

Φορτοεκφορτωτής: Σάββας Γαβριηλίδης του Ιωάννη, Δημήτριος Δούκας (Τζακ), Στέλιος Σολωμός, Βαγγέλης Παπαδάκος (Φέρε), Βασίλης Χριστάκος (Μπίλης).

Καραγωγείς - Μεταφορείς: Θρασύβουλος Μιχαλάκος, Κώστας Χριστάκος, Βασίλης Καρκαμπάσης.

Παγωτατζήδες - Ψιλικατζήδες: Κώστας Λαμπρόπουλος (Μπαρμπα-Λάμπρος), Γεώργιος Μανιάτης (Κεφάλας).

Καστανάς: Δημήτρης Γραμματικάκης (Γλάρος).

Στεγνοκαθαριστήριο: Γεώργιος Αραχωβίτης, Κώστας Ν. Κρητικός, Ηλίας Βέργος.

Παραδοσιακοί κουρείς: Αφοί (Γιάννης και Πέτρος) Συκιώτη, Γεώργιος Γιάννακας, Γεωργιος Σ. Αρμπούζης, Βασίλειος Νοάκος, Δημήτρης Κασίμος.

Εμπορικά καταστήματα: Λεωνίδα Χ. Θεοφιλόπουλος, Χρήστος Καραμπούλας.

Σημ. Το πλήρες όνομα του βιβλιοπώλη Αποστόλου που αναφέραμε στο προηγούμενο τεύχος ήταν: Απόστολος Αποστόλου.

Γιάννη Π. Κονίδη
Αλλάξανε οι καιροί

Είχαμε αναστατώσει τη γειτονιά της Αγίας Τριάδας καμιά εικοσαριά παιδόπουλα, μεσημεριάτικα, παίζοντας αμπάριζα. Φωνές, γέλια, σπρωξίματα, τσακωμοί, επιφωνήματα, επιδοκιμασίες και αποδοκιμασίες. Τα συναισθήματα διαδέχονταν το ένα το άλλο. Δεν δεχόμαστε να χάσει η ομάδα μας και κάναμε ό,τι μπορούσαμε για να κερδίσουμε. Μηχανεύομαστε τα πάντα. Πηδούσαμε τις μάντρες, περνάγαμε μέσα από τις αυλές, πατάγαμε τους κήπους και τα λουλούδια. Αγριεύονταν οι κότες, μας κυνηγούσαν οι σκύλοι, φώναζαν οι γείτονες και μας μάλωναν. Ήθελαν να ησυχάσουν, να κλείσουν λίγο τα μάτια τους, να ξεκουραστούν. Μα εμείς συνεχίζαμε. Το παιχνίδι είχε φοντώσει και δεν λέγαμε να σταματήσουμε ώσπου συνέβη το απρόοπτο.

Ο μπαρμπα-Πότης κρατώντας δυο προβατίνες από τα σχοινιά τις οδηγούσε στη βοσκή περνώντας μπροστά από την εκκλησία. Ο Γιώργης κυνηγημένος από τον αντίπαλό του και για να μην συλληφθεί έπεσε πάνω στα πρόβατα. Εκείνα αγριεύτηκαν, παρέσυραν τον μπαρμπα-Πότη -ήταν και ηλικιωμένος- τον έσυραν, τον έριξαν κάτω. Σηκώθηκε θυμωμένος, έξαλλος, άρπαξε ό,τι βρήκε μπροστά του κι άρχισε να μας κυνηγά με βρισιές και κατάρες. Σκορπιστήκαμε στα γύρω στενά φοβισμένοι και ύστερα ένας-ένας μαζευτήκαμε στην αλάνα που είναι σήμερα το σπίτι του Ν. Γιαννουλόπουλου.

Εκεί βρήκαμε καμιά δεκαπενταριά συνομηλικούς μας, χωρισμένους σε δυο ομάδες, να παίζουν -οι περισσότεροι ξυπόλυτοι- ποδόσφαιρο. Μια μπάλα αγορασμένη με συνεισφορά όλων, δραχμή-δραχμή, είχε πέσει πολλές φορές στο παρακείμενο αυλάκι, είχε γίνει ένα με το χώμα, ήταν ασήκωτη. Την χτυπούσαμε με τα αδύνατα πόδια μας και έμενε σχεδόν ακίνητη. Αλλοίμονο αν δοκίμαζες να χτυπήσεις κεφαλιά. Πάθαινες διάσειση. Δυο ελιές χρησίμευαν για δοκάρια στο ένα τέρμα. Μια ελιά και μια πέτρα στο άλλο. Διαιτητής δεν υπήρχε. Ποιος τολμούσε ν' αναλάβει τέτοιο επικίνδυνο έργο; Κι εδώ φωνές, γέλια, χαρές, λύπες, χειρονομίες, αμφισβητήσεις, τσακωμοί. Σκορ αστρονομικό -διψήφιο σίγουρα- αμφισβητούμενο.

Αυτά συνέβαιναν μέχρι που πέρασε ένα από τα λίγα φορτηγά της περιοχής. Η μπάλα βρέθηκε κάτω από τις ρόδες του και μετατράπηκε σ' ένα άμορφο πετσί κάνοντας εκκωφαντικό θόρυβο. Αυτό ήταν. Η ομάδα διαλύθηκε. Ο ήλιος έδυε αργά-αργά και μεις καταλυτημένοι για το απροσδόκητο και θλιβερό γεγονός μετακινηθήκαμε σε μια άλλη γειτονιά.

Στο προαύλιο του σχολείου μας μαζευτήκαμε αρκετοί. Θα παίζαμε κλέφτες και χωροφύλακες. Είχαμε επισημάνει κάποιες μουσμουλιές, κερασιές και πορτοκαλιές και καταστρώσαμε επιτελικά σχέδια για τη λεηλασία τους. Το παιχνίδι αυτό ήταν παραπλανητικό. Θα μας βοηθούσε να πλησιάσουμε τους στόχους μας χωρίς υποψία από τους ιδιοκτήτες τους. Χωριστήκαμε σε δύο ομάδες και ξεκινήσαμε με αυτοσχέδια ξύλινα όπλα, συνθηματικές λέξεις, δυνατά παραγγέλματα και σχέδιο. Πηδούσαμε τις μάντρες, αναρριχώμαστε στα δέντρα, γεμίζαμε τις τσέπες μας, τους κόρφους μας και ύστερα μαζευτήκαμε στις βρύσες του προαυλίου για να επιδείξουμε τη λεία μας και ν' απολαύσουμε τον κόπο μας.

Αυτό ήταν ένα συνηθισμένο απογευματινό μας τότε, γύρω στο 1960.

Σήμερα ζω στο ίδιο μέρος, ανάμεσα στους ίδιους ανθρώπους. Τα παιδιά μας μεγάλωσαν. Τα εγγόνια μας έχουν την ίδια ηλικία που είχαμε εμείς τότε.

Περνώ από το προαύλιο της εκκλησίας. Στα παγκάκια καθισμένα πέντε-έξι αγόρια και κορίτσια κρατούν στα χέρια τους από ένα κινητό το καθένα. Ακίνητα, αμίλητα, ανέκφραστα, απορροφημένα παίζουν με τα πλήκτρα. Περνώ από μπροστά τους. Με βλέπουν; Ίσως όχι. Τα χαιρετώ χωρίς να ξέρω αν με άκουσαν.

Προχωρώ. Φτάνω στην πλατεία. Στην σκιά του πλάτανου μια άλλη παρέα δεκαπεντάχρονων νέων έχει παραγγείλει καφέ σε μεγάλα ποτήρια. Κρατούν κι αυτοί τα κινητά τους και παίζουν. Κινούν μόνο τα δάκτυλα. Που και που σκύβουν και ρουφούν μια γουλιά απ' τον καφέ τους. Δεν συζητούν. Δεν φαίνεται να τους απασχολεί κάποιο θέμα. Δεν καυγαδίζουν, δεν γελούν, δεν αστειεύονται, δεν... δεν... δεν. Τα συναισθηματά τους νεκρωμένα. Ώρες μένουν ακίνητοι στην ίδια θέση. Αδιαφορούν για ό,τι συμβαίνει γύρω τους και μένουν προσηλωμένοι σ' αυτό που κάνουν.

Μπαίνω στην καφετέρια. Παραγγέλνω καφέ και κάθομαι. Δίπλα μου μια μαμά παίζει με το κινητό της. Το ίδιο κάνουν και τα εξάχρονα αγγελούδια της. Σταυροκοπιέμαι. Θέλω ν' ανέβω στον Ταΰγετο. Ψηλά, στον Αη-Λιά και να φωνάξω: «O tempora, o mores»! Μα πού πόδια;

Παναγιώτας Π. Κόνιαρη

Το πανηγύρι του Ξηροκαμπίου

Στο Ξηροκάμπι στις 9 Μαρτίου κάθε χρόνο, όπως είναι γνωστό, γινόταν το ονομαστό πανηγύρι των «Αγίων Σαράντων» με μεγάλη επιτυχία. Τα εκθέματα ήταν κάθε λογής, αμέτρητα. Οι έμποροι και οι επισκέπτες ήταν πολλοί από όλα τα μέρη και εκτός Λακωνίας. Εμείς τα παιδιά από τα Ανώγεια και από τα άλλα γειτονικά χωριά πηγαίναμε με τα πόδια και χαιρόμαστε πολύ. Τα παιδιά αγόραζαν διάφορα, όπως σφυρίχτρες με στραγάλι, μπακακάκια, φανέλες γραμμωτές, άσπρες-μπλε, καραμέλες στριφτές, ασπρόκόκκινες, στραγάλια κλπ.

Μου έλεγε η μητέρα μου ότι ο πατέρας της, όταν ήθελε να την παντρέψει, πήγε στο πανηγύρι και αγόρασε για την προίκα της δύο αντρομίδες, δύο κουβέρτες και ένα βελέντζι αναβρυτιώτικα. Ακόμη μια κανάτα ξύλινη, ένα βαρέλι και ένα χαρανί για να βράζει το χοιρινό.

Οι τσοπαναράιοι αγόραζαν διπλοκούδουνα για τα γίδια τους που τα δάνειζαν στο καρναβάλι.

Δυστυχώς όμως το πανηγύρι σταμάτησε να λειτουργεί, ίσως μετά τον πόλεμο του 1940, και έτσι τα γύρω χωριά έχασαν με λύπη τα έθιμά τους. Μακάρι να αρχίσει να γίνεται και πάλι στη σύγχρονη πια κωμόπολη του Ξηροκαμπίου με την όμορφη πλατεία με τα πλατάνια, το ιστορικό γεφύρι και το πρόβουνο του Ταΰγέτου, τον Μύτικα.

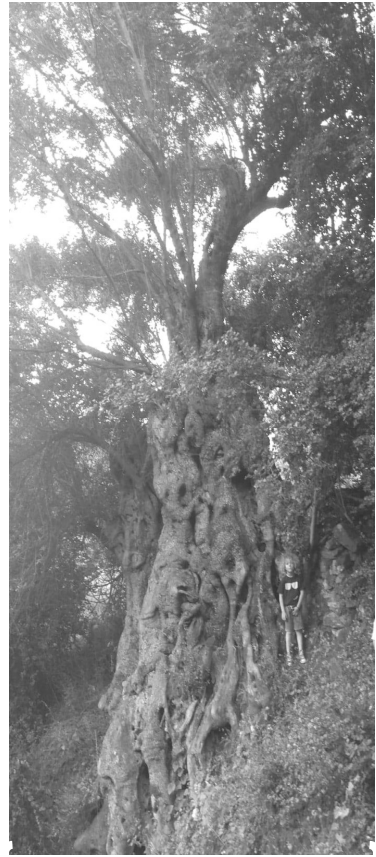
Δεν είναι λόγος ότι κάνει κρύο. Στα Φιλιατρά της Μεσσηνίας εξακολουθεί να γίνεται στις 10 Φεβρουαρίου.

Χαρίλαου Ν. Σταρόγιαννη
Ελιά – Μεγάλα ελαιόδεντρα

Ενθυμούμαι ότι κατά την απογραφή του έτους 1961 η ελιά αριθμούσε εκατομμύρια δέντρα· πρώτος σε αριθμό δέντρων ο νομός Λακωνίας και δεύτερος ο νομός Λέσβου. Είναι πανάρχαιο δέντρο· λέγεται μάλιστα ότι υπήρχε πριν εμφανιστεί ο άνθρωπος ως ιθαγενές πια φυτό της Ελλάδος. Μέσω των αποικιών η καλλιέργεια διαδόθηκε στη Μικρά Ασία, Νότιο Ιταλία, Σικελία και εν συνεχεία σε όλες τις ακτές της Μεσογείου. Σήμερα δε καλλιεργείται σχεδόν σε όλο τον υπόλοιπο κόσμο. Στην αρχαία εποχή η ελιά εθεωρείτο σύμβολο της ειρήνης και κατά τους χριστιανικούς χρόνους ευλογημένο δέντρο.

Στην περιοχή μας, από Παλαιοπαναγιά και νότια, σε όλα τα υπόλοιπα χωριά του πρώην δήμου Φαρίδος φύεται σχεδόν η ποικιλία ονόματι αθηνολιά. Υπάρχουν, από ό,τι γνωρίζουμε, πάρα πολλές ποικιλίες, διαφορετικές από τόπο σε τόπο. Στον οικισμό Μούσγα, σε ιδιοκτησία της οικογένειας Κούρταλη, υπάρχει και το μέγα ελαιόδεντρο, όπως λέει και η υπάρχουσα εκεί πινακίδα· είναι δε και αυτό είδος αθηνολιάς. Πράγματι, το ελαιόδεντρο αυτό είναι μέγα· η περιμέτρος του, ένα μέτρο πάνω από τη γη, φτάνει σχεδόν τα δέκα μέτρα.

Στο Παλιοχώρι, ένα από τα πιο παλιά χωριά της περιοχής μας, υπάρχουν πάρα πολλά μεγάλα ελαιόδεντρα. Στη θέση Βέργολη, πενήντα μέτρα ανατολικά από το εκκλησάκι του Αγίου Ευθυμίου, σε κτήμα ιδιοκτησίας Παντελή Κ. Σταρόγιαννη, υπάρχουν δύο ελαιόδεντρα, εκ των οποίων το ένα έχει περίμετρο οχτώ και το άλλο σχεδόν οχτώ. Στον ίδιο χώρο, λίγο δυτικότερα, σε ιδιοκτησία κληρονόμων Ηλία Σ. Χαντζάκου υπάρχει άλλη ελιά που η περιμέτρος της υπερβαίνει τα οχτώ μέτρα. Κοντά στο χωριό, στη θέση Κουρέσι, ιδιοκτησίας Ευαγγελίας Γ. Σταρόγιαννη, υπάρχει άλλο μεγάλο ελαιόδεντρο με αρκετές ιδιαιτερότητες. Κατά τη γνώμη μου είναι ένα από τα μεγαλύτερα της περιοχής. Η περιμέτρος του δεν είναι δυνατόν να μετρηθεί, διότι το έδαφος παρουσιάζει μεγάλη υψομετρική διαφορά, δηλαδή η δυτική του πλευρά από τη νοτιοανατολική έχει 4 και πλέον μέτρα διαφορά. Διαθέτει στοά με μεγάλο άνοιγμα στο νότο και πολύ λίγο στη δύση. Είναι δίκλαδο, όπως είναι πάρα πολλές ελιές· δεν αποκλείεται όμως να ήταν κάποτε δύο δέντρα και να ενώθηκαν. Ο κορμός του δεν είναι κυλινδρικός όπως ανέφερα τα προηγούμενα δέντρα· είναι δηλαδή ακανόνιστος με πολλά εξογκώματα, μάλιστα δε η βόρεια πλευρά του γύρω στα έξι μέτρα μπορεί να περιστραφεί πάνω στα εξογκώματα και να είναι 2,5 μ. πάνω του εδάφους. Οπότε, αν μετρη-

Το ελαιόδεντρο στο κτήμα της Ευαγγελίας Γ. Σταρόγιαννη

θεί κυκλικά, το νήμα θα έχει από σημείο σε σημείο 1,5 έως 2,5 μ. διαφορά. Πρόκειται για ένα δύσκολο λιόδεντρο σε πολύ δύσκολη τοποθεσία. Όλα αυτά τα ελαιόδεντρα και πάρα πολλά άλλα έχουν προέλθει από εμβολιασμό αγριελιάς 1-1,5 μ. πάνω από το έδαφος.

Το δέντρο της αθηνολιάς, εκτός από μακρόβιο, είναι ανθεκτικό και δοκιμασμένο σε όλες τις καιρικές συνθήκες· απόδειξη ότι όλος ο πρώην δήμος Πελλάνας, από τη Βορδωνία και μετά, που είναι πιο ηπειρωτικός και ορεινός είναι κατάφυτος από αθηνολιά.

Στο βιβλίο ΗΩΣ – Λακωνία ο Παναγιώτης Η. Πουλίτσας, π. πρόεδρος του Συμβουλίου Επικρατείας, ακαδημαϊκός, αναφέρει: εν τη κτηματική περιοχή του Γερακίου σώζεται ακμαία και θάλλουσα η παλαιότερη και εις όγκον μεγαλύτερα των εν Ελλάδι υπάρχουσών ελαιών, της οποίας ο κορμός έχει περίμετρον περί τα 13 μέτρα. Όθεν είναι πολύ μεγαλύτερα της παρά την Ιεράν Οδόν των Αθηνών σωζομένης και καλουμένης «ελαίας του Πλάτωνος». Της ελαίας του Γερακίου φωτογραφία δημοσιεύεται εν τω περιοδικώ «Πολύμνια», τόμος 9^{ος}, σελίς 68 του έτους 1962.

Γεωργίου Δ. Παναγάκου

Το ξωκκλήσι της Αγίας Μαρίας των Ανωγείων

Στ' Ανώγεια, όταν ιερέας ήταν ο παπα-Τάκης και επίτροποι οι Νικολόπουλος Λυκούργος, Φόρτσας Παν., Ασημακόπουλος Παν. και Παπαδάκος Κων., σε συνεργασία με τον Πολιτιστικό Σύλλογο και με έγκριση της Μητροπόλεως στην ορεινή περιοχή Ανωγείων κτίστηκε ωραίο ξωκκλήσι, με σχέδιο - δωρεά της μηχανικού κυρίας Ντίνας Βελίκα (η μητέρα της οποίας έλκει την καταγωγή από το Ξηροκάμπι, γένους Σολωμού) στη μνήμη της Αγίας Μαρίας στη θέση Βάρδα κοντά στην Κρύα Βρύση, που είναι και θέρετρο. Εκεί στις 17 Ιουλίου, ημέρα εορτής της Αγίας, συρρέουν πολλοί προσκυνητές που παρακολουθούν τη Θεία Λειτουργία στην ωραία τοποθεσία.

Στη δαπάνη συνέβαλαν αρκετοί χριστιανοί, μεταξύ των οποίων και ο Ξηροκαμπίτης κτηνοτρόφος Βασίλειος Κονίδης που κατά τη Θεία Λειτουργία έλεγε το Σύμβολο της Πίστεως.

Η ανάβαση γίνεται μέσω Παλαιοπαναγιάς με αυτοκίνητα. Η διαδρομή είναι μαγευτική μέσα στο δάσος και τη γνωστή θέση Μαγκανιάρη.

Απέναντι από το ξωκκλήσι υψώνεται ο Αρκουδιάς με τον Κούτουπα, όπου φύεται αρωματικό τσάι και φωλιάζουν οι γιουρντανοφόρες κοκκινομύτες πέρδικες και οι κλείφτηδες λαγοί. Εκεί ο μεγαλοκωνηγός «Κυργιαννάκης» Ξανθάκος χτύπησε μεγάλο λαγό και είπε: Αυτός είναι κατσίκι, δεν είναι λαγός!

Ο «δρόμος» προς την υδροδότηση των Ανωγείων

Η δημιουργία ενός συνοικισμού δεν ήταν και εξακολουθεί να μην είναι μια εύκολη διαδικασία. Παίζουν ρόλο πολλοί, σημαντικοί, αλληλένδετοι παράγοντες, που πρέπει να ληφθούν υπ' όψιν, όπως η τοποθεσία, η προσβασιμότητα, η δυνατότητα καλλιέργειας σε συνδυασμό με την ευφορία του εδάφους και η παροχή νερού, που είναι και το ζωτικότερο για τη ζωή του χωριού. Η υδροδότηση ήταν και είναι μία αρκετά πολύπλευρη διαδικασία και ένα κοπιώδες εγχείρημα.

Ελάχιστα ιστορικά στοιχεία, αν και σκοπός δεν είναι να αναφέρω την ιστορία του χωριού, ωστόσο λίγα λόγια είναι απαραίτητα για να καταλάβουμε, μερικούς από λόγους για τους οποίους το χωριό βρίσκεται στη σημερινή του θέση, η οποία έχει άμεση σχέση με την παροχή νερού.

Τα Ανώγεια δημιουργήθηκαν, αφότου οι κάτοικοι της Σωτήρας, των Διποτάμων και των Καναβίων άφησαν τη «μητέρα γη» αμέσως μετά το τέλος της Ελληνικής Επανάστασης και κατέβηκαν σταδιακά στα ημιορεινά Ανώγεια, στους πρόποδες του επιβλητικού Πενταδάκτυλου. Αυτό επιβεβαιώνεται από δύο πηγές. Από τα Αρχεία της Εθνικής Παλιγγενεσίας φέρεται ο αντιστράτηγος Νικόλαος Γιατράκος να υπογράφει από τα Ανώγεια στις 17 Ιουλίου του 1823 επιστολή προς την Υπέρτατη Διοίκηση σχετικά με τη δυσκολία της συλλογής εράνων στη Λακεδαίμονα. Μαρτυρείται προφανώς ήδη από τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης η ύπαρξη του χωριού. Το έγγραφο έχει τον αριθμό 77. Επίσης, έντεκα χρόνια αργότερα, την άνοιξη του 1834, ο Γερμανός αρχαιολόγος και περιηγητής Λουδοβίκος Ρος, όταν επισκέπτεται τη Σωτήρα, δεν βρίσκει κατοίκους εκεί¹. Το χωριό, όπως φαίνεται στην απογραφή των Βενετών του 1700², όπου απαντάται για πρώτη φορά το όνομα «Απανώγεια», ήταν ένας μικρός οικισμός, ο πρόδρομος του σημερινού χωριού· περίπου κοντά στη σημερινή θέση του, ο οικισμός της Κάκκαρης, με δύο οικογένειες και εννέα άτομα στις όχθες του ανωγειάτικου ποταμιού. Ο οικισμός αυτός κάηκε από τον καπεταν-Ζαχαριά, όταν πολεμούσε εναντίον των Τούρκων του Μυστρά³.

Δύο, λοιπόν, ήταν μάλλον οι βασικοί λόγοι, αρκετά λογικοί και πρακτικοί, που το χωριό δημιουργήθηκε στη σημερινή του θέση και όχι βορειοδυτικότερα και λίγο ψηλότερα, όπου βρίσκεται σήμερα ο παλαιότερος ναός του χωριού, ο Άγιος Δημήτριος. Ο πρώτος ήταν η συμπαγής και στερεή διαμόρφωση του εδάφους, η οποία ήταν «μάννα» για τη δημιουργία ενός καλά θεμελιωμένου οικισμού. Το χωριό βρίσκεται στα 300 μέτρα υψόμετρο με υγιεινό κλίμα και εξαιρετική θέα στον εύφορο κάμπο της Φάριδος, αλλά και σε μεγάλο μέρος του δρόμου που ανέκαθεν έωνε την κεντρική με τη νότια Λακωνία, δηλαδή σε μια εξαιρετικά στρατηγική θέση. Δεύτερος λοιπόν λόγος, συνδεδεμένος άμεσα με τον προηγούμενο, ήταν η εύκολη πρόσβαση στο πόσιμο νερό, αφού η πλούσια Κάκκαρη έρρεε εκεί έτοιμη να βοηθήσει και αυτή στη δημιουργία των

---

¹Δημητρίου Γ. Κατσαφάνα, *Στη σκιά του Ταυγέτου, Παλαιοπαναγιά, Ανώγεια και Ξηροκάμπι*, Αθήνα 1981, σ. 358.

²Δημητρίου Γ. Κατσαφάνα, *Στη σκιά του Ταυγέτου, Παλαιοπαναγιά, Ανώγεια και Ξηροκάμπι*, σ. 358.

³Δημητρίου Γ. Κατσαφάνα, *Στη σκιά του Ταυγέτου, Παλαιοπαναγιά, Ανώγεια και Ξηροκάμπι*, σ. 359.

Ανωγείων. Επιπλέον, οι Σωτηραίοι, καλλιεργούσαν τα προϊόντα τους, όπως κηπευτικά, αραποσίτι κ.ά., στον ορεινό χώρο της Σωτήρας, των Διποτάμων και των Καναβίων, αλλά κατέβαιναν όλο και περισσότερο στα πεδινά μέρη του εύφορου ανωγειάτικου κάμπου, καλλιεργώντας ποτιστικά χωράφια, ελιές, αμπέλια, πορτοκαλιές κ.ά.

Το νερό τους οι Ανωγειαίτες αρχικά το προμηθεύονταν κυρίως από το μύλο του Κοτταρά με το πετρόκτιστο αυλάκι του Σαράντου Μενούτη, αλλά και από τους Αμπουλάδες, με στάμνες και τέστες, μεταφέροντάς το στο χωριό με τα γαϊδουράκια. Ο Σαράντος Μενούτης είχε βάλει τα έξοδα για τη δημιουργία του αυλακιού από τα Διπόταμα, το οποίο περνούσε την Κάκκαρη από το λεγόμενο «Ψηλό Γεφύρι», μετά προχωρούσε στους μύλους του Καραντάνη (Γεωργίου Χριστοφιλάκου), του Γκολέμη, του Κώτσου και κατέληγε στο Κοτταρά. Η μεταφορά δεν ήταν εύκολη και δεν γινόταν μόνο μία φορά την ημέρα, ενώ το νερό που ερχόταν στο μύλο με τ' αυλάκι ήταν εκτεθειμένο στους εξωτερικούς παράγοντες καθ' όλη τη μακρά διαδρομή, γεγονός που το καθιστούσε ανθυγιεινό.

Έτσι, λοιπόν, κατέστη αναγκαία η δημιουργία ενός υδραγωγείου που θα έφερνε το νερό από τη Σωτήρα και τα Διπόταμα για την άρδευση και περισσότερο για την ύδρευση του χωριού.

Οι κάτοικοι του χωριού κατάλαβαν πως πρέπει να κινητοποιηθούν και να δράσουν συλλογικά για να έχουν το προσδοκώμενο αποτέλεσμα. Ήδη το 1888 στο χωριό υπάρχουν 310 περίπου οικογένειες και πάνω από 1.500 κάτοικοι, σύμφωνα με τον δάσκαλο τον Λαμπράκο. Η αρχή λοιπόν έγινε 66 περίπου χρόνια μετά την δημιουργία του χωριού, την 30^η Απριλίου του 1889, ημέρα Κυριακή. Τότε οι Ανωγειαίτες συγκεντρώνονται στο προαύλιο του παλαιού ναού του Αγίου Γεωργίου, στην πλατεία του χωριού, και συντάσσουν ενώπιον του ειρηνοδίκη Φάριδος το υπ' αριθμόν 17.497/1889⁴ συμβόλαιο με το οποίο: «*ἐκθέσαντες τὰ ἐξῆς πρὸς μεταφορὰν τῶν ὑδάτων Σωτήρος, Διποτάμων καὶ Καναβίων ἐνταῦθα, πρὸς πόσιν καὶ ἄρδευσιν τῶν ἀγρῶν...*». Παράλληλα, ορίζουν επταμελή επιτροπή, η οποία επωμίζεται το βάρος της οργάνωσης όλης της προβλεπόμενης διαδικασίας, δηλαδή της διαπραγμάτευσης του έργου, τη δημοπρασία και την ανάθεσή του σε εργολάβους, που περιλάμβανε κυρίως τη συντήρηση και βελτίωση του παλιού υδραγωγείου του Σαράντου Μενούτη, του οποίου η ζωή θα παραταθεί για 30 χρόνια ακόμα. Η επιτροπή αποτελείτο από επτά τακτικά και επτά αναπληρωματικά μέλη. Τα τακτικά ήταν οι: Π. Παπακωσταντόπουλος, Λ. Σταθάκος, Π. Μαυραγάνης, Σ. Μενούτης, Β. Χριστάκος, Γ. Χριστοφιλάκος και ο Π. Καρακίτσος. Οι αναπληρωματικοί ήταν οι: Γ. Μενούτης, Δ. Σύριος, Γ. Δούκας, Ιω. Θεοφιλάκος, Χ. Δαρβίρης, Γ. Παναγάκος και ο Η. Τζανετάκος. Επίσης, το έγγραφο αυτό αποτελεί σημαντική πηγή γνώσης, καθώς φαίνονται ονόματα πολλών οικογενειών του χωριού (Θεοφιλακαίοι, Μενουταίοι, Σταθαίοι, Νικολοπουλαίοι, Ξανθαίοι, Χριστοφιλακαίοι, Σαχλαίοι, Δαρβιραίοι, Λαμπραίοι, Φωρτσαίοι, Χριστακαίοι, Γριταίοι, Μανουσαίοι, Διακουμαίοι κ.α.) και κάποιων κατοίκων που δεν υπάρχουν σήμερα στο χωριό (Αγγελάκος, Ανδρέσος, Σύριος κ.ά.). Κάθε οικογένεια είχε το δικαίωμα μίας ώρας νερού.

Το έργο όμως δεν ολοκληρώθηκε. Διάφοροι παράγοντες και κυρίως η οικονομική δυσπραγία εμπόδισαν την ολοκλήρωση του. Η επιτροπή κατάφερε να ολοκληρώσει μόνο τη μεταφορά του νερού από τα Διπόταμα για άρδευση και όχι του

---

⁴Ηλία Γ. Λαμπράκου, *Ανώγεια Σημειώσεις μιας ζωής*, Εκδ. Λογότυπος, σ. 118.

πόσιμου από τη Σωτήρα και τα Κανάβια. «*Η επιτροπή αυτή αναδειχθείσα τήν έντολήν ταύτην δέν τήν αποπεράτωσεν, διότι κατασκευάσασα τό πρός ἄρδευσιν ὕδραγωγεῖον δι' οὗ διωχετεύθη τό ὕδωρ Διπόταμα, παρημέλλησε μετά τήν αποπεράτωσιν τούτου νά κατασκευάσῃ καί τό πρός πόσιν ὕδραγωγεῖον πρός μεταφοράν τοῦ ὕδατος Σωτήρα Καναβίων...*». Οι κάτοικοι λοιπόν ανακαλούν τη δοθείσα εξουσιοδότηση από την επιτροπή και την αναθέτουν σε νέα επιτροπή για να τελειώσει το έργο με την νέα υπ' αριθμόν 26.160/1898 πράξη. Αυτό το γεγονός μάς γίνεται γνωστό από μία διαφωτιστική αγωγή για το έργο αυτό της νέας αυτής επιτροπής, το Μάρτιο του 1902⁵, σε οφειλέτη που δεν πλήρωνε τις δόσεις, καθώς οι ίδιοι οι κάτοικοι χρεώθηκαν με τα έξοδα του έργου, τα οποία ανήλθαν στις 34.466 δραχμές. Στον κάθε κάτοικο αναλογούσε το ποσό των 162.50 δραχμών. Επειδή τα χρόνια ήταν δύσκολα και η φτώχεια κυριαρχούσε, πολλές οικογένειες δεν μπορούσαν να αντεπεξέλθουν στο ποσό αυτό και έτσι η επιτροπή χρειάστηκε να δανειστεί από κάποιους Σπαρτιάτες (Χατζάκο, Γεωργόπουλο, Μαλούχο, Στασινόπουλο και έναν ακόμα του οποίου το όνομα δεν αναγράφεται καθαρά στην αγωγή). Το έργο λοιπόν ανατίθεται στους εργολάβους Ιω. Κ. Κοκκινιά και Ιω. Δ. Κοκκινιά. Αρχίζει τον Οκτώβριο του 1898 και τοποθετούνται μολύβδινοι σωλήνες, ενώ ολοκληρώνεται στις αρχές του 1900, καθιστώντας το νερό πια υγιεινό και διαυγές. Σημειωτέον ότι το νερό στη Σωτήρα πηγάζει υπόγεια λίγα μέτρα πιο πάνω από το ναό του Σωτήρος.

Το έργο αυτό λειτούργησε αποδοτικά μέχρι το 1927, οπότε και χρειάστηκε η αντικατάστασή του. Ο μεγάλος ομογενής δωρητής του χωριού μας Ιωάννης Φ. Δαρβίρης, δωρίζει όλα τα απαραίτητα χρήματα για τη δημιουργία του νέου υδραγωγείου που αποτελείται από 6.000 μέτρα μαντεμένων σωλήνων γερμανικής κατασκευής. Οι νέοι σωλήνες ήρθαν από τη Γερμανία με πλοίο στο λιμάνι του Γυθείου και ο ίδιος έβαλε τα έξοδα της μεταφοράς τους στο χωριό. Η σύνδεση των σωλήνων έγινε με μολύβι, με προσωπικά έξοδα του Νικολάου Ξέππαπα, που έφερε τον Μπίνα, ο οποίος, ως ειδικός τότε, έκανε την ένωση με το μολύβι. Οι σωλήνες τοποθετήθηκαν με αφιλοκερδή και ανιδιοτελή εργασία των μελών του νεοϊδρυθέντος με αυτή την αφορμή Φιλοπρόδου Συλλόγου του χωριού. Το δίκτυο έφτανε περίπου στο ύψος της εκκλησίας, όχι όμως σε όλο το χωριό. Πρόεδρος του συλλόγου ήταν ο Κυριάκος Ν. Κόνιαρης.

Τότε είναι που δημιουργούνται δέκα πέντε όμορφες καμαρωτές μαρμάρινες βρύσες στις γειτονιές του χωριού για την καλύτερη εξυπηρέτηση και διευκόλυνση των χωριανών. Το νερό στις βρύσες πήγαινε μεμονωμένα με μολύβδινες παροχές, καθώς, όπως προαναφέρθηκε, το δίκτυο έφτανε μέχρι την εκκλησία. Στο πάνω χωριό υπήρχαν περισσότερες εξαιτίας αυτού του γεγονότος. Οι βρύσες ήταν: 1. στου Κυριάκου Ν. Κόνιαρη, 2. στου Ιω. Η. Δαρβίρη, 3. στου Κοτταρά, 4. στου Ηλία Γ. Λαμπράκου (Δάσκαλου), εκεί που σήμερα βρίσκεται ο χώρος στάθμευσης, 5. στου Ξανθάκου επί του δρόμου για Παλαιοπαναγιά, 6. στα Καστραίικα, 7. στου Μενούτη Δημητρίου (Καπετανάκη), 8. στου Κουτσογιάννη (Χριστάκου) βόρεια, 9. στου Κακαρούκα κοντά στο σπίτι του Αθ. Μαυραγάνη σήμερα, 10. στου Νικολάκη του Τζανετάκου βορειότερα στο δρόμο για τα Καλύβια, 11. στου γιατρού του Διαμαντή Σταθάκου. 12. Μία υπήρξε και μέσα στο σπίτι της μητέρας του Ιωάννη Φ. Δαρβίρη, τιμής ένεκεν, για τη μεγάλη

---

⁵Ηλία Γ. Λαμπράκου, *Ανώγεια Σημειώσεις μιας ζωής*, σ. 103.

προσφορά του. 13. Λίγο πιο πέρα από το Ηρώον υπήρξε παλαιότερα ένας πλάτανος, όπου και εκεί είχε τοποθετηθεί μια βρύση, αλλά όταν έπρεπε να κοπεί ο πλάτανος, η βρύση τοποθετήθηκε στο σημερινό σημείο δίπλα στο Ηρώον, η οποία και έχει αναστηλωθεί. 14. Άλλη μία, ήταν στου Ηρακλή Χριστοφιλάκου (Καραντάνη), 15. ενώ υπήρξε μια και στην εκκλησία, κοντά στην σημερινή, η οποία δημιουργήθηκε επίσης από τον Σύλλογο Φιλοπρόοδων του χωριού το 1982. Σήμερα σώζονται λίγες σε καλή κατάσταση, δροσίζοντας τους περαστικούς.

Καθώς όμως τα χρόνια περνούσαν, το χωριό μεγάλωνε, όπως και οι απαιτήσεις των κατοίκων. Η μεταφορά του νερού από τις βρύσες εξακολουθούσε να είναι μια χρονοβόρα και κοπιώδης υπόθεση. Έτσι, μετά από τριάντα δύο χρόνια, το 1959, ύστερα από πολυετείς προσπάθειες, αρχίζει η δημιουργία του σημερινού δικτύου, το οποίο διευρύνεται σημαντικά. Το νέο δίκτυο έφτασε σε όλα τα σπίτια του χωριού και τοποθετήθηκαν ανθεκτικότεροι σωλήνες από αμίαντο. Επίσης, κατά την αντικατάσταση δημιουργήθηκαν λίγες προσωρινές βρύσες σε ορισμένα σημεία, για την εξυπηρέτηση των κατοίκων, ώσπου να ολοκληρωθεί το έργο. Το έργο ολοκληρώθηκε το '61 και τα έξοδα τα επωμίστηκε κατά κύριο λόγο η Κοινότητα, αλλά υπήρξε επίσης και κρατική βοήθεια. Πρόεδρος ήταν το '59 ο Ιωάννης Η. Δαρβίρης, όταν και ξεκίνησε η κατασκευή, ενώ το '61 ο Ιω. Π. Λαμπράκος.

Τη δεκαετία του '90 έγινε αλλαγή των σωλήνων εσωτερικά στο χωριό σε πλαστικές, επί προεδρίας Παναγιώτη Δ. Χριστοφιλάκου, με σημαντική και καθοριστική βοήθεια του Υπουργείου Εσωτερικών, καθώς ο αμίαντος κρίθηκε ανθυγιεινό υλικό.

Πρέπει όμως να επισημανθεί πώς μέχρι και σήμερα το νερό που έρχεται από τη Σωτήρα και υδρεύει τα Ανώγεια περνά μέσα από τους μαντεμένιους σωλήνες του μεγάλου μας δωρητή Ιωάννη Δαρβίρη επί ενενήντα δύο χρόνια. Αυτό δείχνει τη σπουδαιότητα του έργου, το οποίο αποτέλεσε και πρωτοπορία στον τόπο μας, καθώς τα Ανώγεια ήταν από τα πρώτα χωριά στη Λακωνία που άλλαξαν το δίκτυό τους από τον αμίαντο, αλλά και τη μεγάλη αγάπη του δωρητή μας για τον τόπο του, ο οποίος δεν τσιγκουνεύτηκε τα χρήματα, χαρίζοντας έτσι στο χωριό του ένα μεγάλο και σπουδαίο δώρο για γενιές και γενιές.

Η βρύση του Δημητρίου Μενούτη

Οι Ανωγειάτες κατάφεραν να φέρουν εις πέρας ένα πολύ δύσκολο και απαιτητικό έργο με την προσωπική εργασία τους, τη συνεργασία και την αγάπη για το χωριό, επιβεβαιώνοντας το μεγάλο Δημόκριτο που σοφά είπε: «*άπό όμονοίης τά μεγάλα έργα*».

Τα δύο αναφερόμενα έγγραφα για την υδροδότηση βρίσκονται στο βιβλίο του δάσκαλου του Λαμπράκου.

Χαρίλαου Ν. Σταρόγιαννη

Τοπωνύμια του Παλιοχωριού

Αριά και Γέρος είναι δύο τοπωνύμια ενάμιση χιλιόμετρο δυτικά από το Παλιοχώρι. Η Αριά οφείλει το όνομά της σ' ένα είδος βελανιδιάς που υπάρχει στην περιοχή αυτή. Τα δένδρα αυτά με τα σταχοπράσινα φύλλα είναι πολύ γνωστά στους κυνηγούς διότι το φθινόπωρο είναι γεμάτα από μικρά πράσινα βελανίδια, στα οποία μαζεύονται οι κίσσες και οι φάσες για να απολαύσουν τον θρεπτικό αυτό καρπό τους. Λέγοντας Αριά οι Παλιοχωρίτες εννοούσαν μια σπουδαία θερινή πηγή, της οποίας οι υδροφόρες φλέβες ξεκινούν από τον δυτικά ογκώδη και πετρώδη Μύτικα καταλήγοντας στην περιοχή αυτή. Κατά την εποχή του θερισμού και αλωνιών δεκάδες εργαζόμενοι στον καύσωνα του καλοκαιριού έτρεχαν στην πηγή της Αριάς για να γεμίσουν τα παγούρια, τις βαρέλες τους και να απολαύσουν το δροσερό και εύγεστο νερό της.

Ο Γέρος είναι μια άλλη περιοχή δυτικότερα και απέναντι της Αριάς. Στο άκουσμα της λέξης Γέρος οι κάτοικοι εννοούσαν μια ρεματιά που κατέληγε στο κυρίως ποτάμι. Ήταν δε κατάφυτη από πλατάνια, καρυδιές, κερασιές και αναρριχώμενες κληματαριές, αλλά το σπουδαιότερο ήταν ότι υπήρχαν τρεις πηγές κατά μήκος της ρεματιάς με πέτρινες βρυσούλες, δροσίζοντας εργαζόμενους, περαστικούς, ζώα, πουλιά και έντομα. Δυτικά η πλαγιά ήταν κατάφυτη από κουμαριές, μαμουκαλιές και αριές. Ανατολικά ήταν καλλιεργήσιμη έκταση γης και με σημαντικότερο τους θερινούς κήπους των οικογενειών Καπάκου.

Λέγεται ότι το όνομα Γέρος η περιοχή το πήρε από δύο διαφορετικές εκδοχές. Η πρώτη είναι ότι εκεί κάποτε ζούσε ένας ερημίτης που φυσικά θα ήταν γέρος. Η δεύτερη που είναι πιο πραγματική και πειστική ότι εκεί στην αρχαιότητα υπήρχε ένα ιερόν. Το ιερόν με την πάροδο του χρόνου έγινε γέρον και με την εν συνεχεία σχετική παραφθορά ονομάστηκε γέρος. Στα παιδικά μου χρόνια όλοι οι ηλικιωμένοι και κυρίως οι υπερήλικες του χωριού μας το ιερόν της εκκλησίας το λέγανε γερόν. Μια άλλη πιο σημαντική και πραγματική απόδειξη, όσον αφορά το όνομα Γέρος, είναι το γνωστό κεφαλοχώρι της Μάνης Γερολιμένας, στην αρχαιότητα Ιερολιμένας.

Στον Γέρο γύρω τον 11^ο αιώνα ξεκίνησε να κτίζεται ένα μοναστήρι, οι εργασίες όμως κάποια στιγμή σταμάτησαν και συνεχίστηκαν εκεί που είναι σήμερα το μοναστήρι της Ζερμπίτσας, σύμφωνα με την παλιοχωρίτικη παράδοση. Υπάρχουν μέχρι σήμερα τα τοιχία αρκετά ανυψωμένα και στις τέσσερις πλευρές. Μάλιστα δε στην δυτική πλευρά φαίνονται και τα αντερίσματα που θα κρατούσαν και θα προστάτευαν την πλευρά αυτή.

Γεωργίου Χ. Μπόνου

Το Δημοτικό Σχολείο της Τραπεζοντής¹

Στο μικρό χωριό μας ιδρύθηκε και άρχισε να λειτουργεί Δημοτικό Σχολείο το 1923. Τα προηγούμενα χρόνια οι μαθητές μετέβαιναν με τα πόδια για να μάθουν τα πρώτα γράμματα στο γειτονικό σχολείο Παλαιοπαναγιάς – Ανωγείων διανύοντας απόσταση τριών περίπου χιλιομέτρων.

Όταν ιδρύθηκε το Δημοτικό Σχολείο ως διδακτήριο χρησιμοποιήθηκε η ιδιόκτητη κατοικία που ανήκε στην οικογένεια Νέστορα. Το σημερινό διδακτήριο οικοδομήθηκε το 1930, την περίοδο της δημιουργικής τετραετούς διακυβέρνησης της χώρας από τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Την εποχή αυτή κτίστηκαν περισσότερα από 3.000 διδακτήρια σ' όλη τη χώρα.

Τα παιδιά και των έξι τάξεων φοιτούσαν στην ίδια αίθουσα διδασκαλίας μ' ένα δάσκαλο. Τα σχολεία αυτά είχαν την περιεργη ονομασία 1/θέσια, δηλ. ένας δάσκαλος και για τις έξι τάξεις. Ο αριθμός πολλές φορές των μαθητών έφτανε ή ξεπερνούσε τους σαράντα. Ενδεικτικά αναφέρω ότι το σχολικό έτος 1936-1937 φοιτούσαν σαράντα και πλέον μαθητές με δάσκαλο και διευθυντή του σχολείου τον Κωνσταντίνο Μιχαλακάκο².

Το 1/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Τραπεζοντής λειτούργησε από το 1923 μέχρι το 1998 που καταργήθηκε λόγω του μικρού αριθμού μαθητών. Σήμερα οι ελάχιστοι μαθητές μεταφέρονται με λεωφορείο της γραμμής ΚΤΕΛ και με δημόσια δαπάνη σε μεγάλη σχολική μονάδα στο Ξηροκάμπι. Έτσι έκλεισε μια ιστορική πορεία λειτουργίας του Σχολείου Τραπεζοντής εβδομήντα πέντε χρόνων.

Στο διάστημα αυτό των εβδομήντα πέντε χρόνων μεσολάβησαν δυσκολίες, αντιξοότητες και σημαντικά προβλήματα για την ομαλή και απρόσκοπτη λειτουργία του Σχολείου. Στην αρχή της ιδρύσεως του Σχολείου δεν υπήρχε διδακτήριο (1923-1930), στεγαζόταν σε ιδιόκτητη κατοικία και ύστερα μια παραγμένη δεκαετία 1940-1950 με τον πόλεμο του '40-'41, με κατοχή και με τον εμφύλιο.

Παρ' όλα αυτά οι δάσκαλοι που υπηρέτησαν στο Σχολείο μας ανταποκρίθηκαν με αίσθημα ευθύνης, με ζήλο και με ενδιαφέρον για το καλό των μαθητών και της μικρής κοινωνίας του χωριού. Αξίζει επομένως να καταγράψω και να υπογραμμίσω ονομαστικώς το πέρασμα από το Σχολείο μας των δασκάλων αυτών: 1. Μητσόπουλος Αθανάσιος, 2. Πριστούρης Παναγιώτης, 3. Κατούνας Γεώργιος, 4. Μιχαλακάκος Κωνσταντίνος, 5. Γεωργίτσου Νίκα, 6. Ρεντζέπη Ελένη (Νίτσα), 7. Αρβανίτης Παναγιώτης, 8. Σακελλαρόπουλος Νικόλαος, 9. Μιχαλάκος Γεώργιος, 10. Αργυρόπουλος Γρηγόριος, 11. Ρουμελιώτης Γεώργιος, 12. Τσαρούχας Σταύρος, 13. Μήτσου Δήμητρα, 14. Βορβής Απόστολος.

Κλείνοντας στο σημείο αυτό οφείλω να τονίσω και να υπογραμμίσω ιδιαιτέρως το φωτεινό πέρασμα από το Σχολείο μας του αειμνήστου Αθανασίου Μητσόπουλου. Δεν ήταν μόνο ο πρώτος δάσκαλος που διορίστηκε με την ίδρυση του Σχολείου το

¹ Απόσπασμα από το βιβλίο του Γεωργίου Χ. Μπόνου, *Η Τραπεζοντή χθες, σήμερα, αύριο*, Εκδ. Αδούλωτη Μάνη, Αρεόπολη 2013, σσ. 43-48.

² Βλ. Μιχάλη Γ. Γραμματικάκη, Κωνσταντίνος Α. Μιχαλακάκος (1908-2003), *Η Φάρις* 36 (2004) 28-30.

1923, ήταν και ένας από τους μακροβιότερους δασκάλους στην Τραπεζοντή με συνολικά 20 χρόνια υπηρεσίας. Την πρώτη περίοδο υπηρέτησε στο Σχολείο έξι χρόνια (1923-1929) και τη δεύτερη για δέκα τέσσερα χρόνια (1946-1960), οπότε και συνταξιοδοτήθηκε. Υπήρξε ως δάσκαλος εργατικότατος, ευσυνείδητος και αυστηρός στα καθήκοντά του. Παντρεύτηκε την πρώτη περίοδο της υπηρεσίας του στην Τραπεζοντή, την Παναγιώτα το γένος Βαλκανά, και απέκτησε 4 παιδιά. Μεταξύ των οποίων την αγαπητή μας Γεωργία, συνάδελφο και σύζυγο του αγαπητού συναδέλφου Γιώργου Αραχωβίτη.

Το Δημοτικό Σχολείο της Τραπεζοντής το σχολικό έτος 1923 -'24

Δάσκαλος: Μητσόπουλος Αθανάσιος

Πρώτη σειρά: 1. Φωτάκος Δημήτριος του Κων., 2. Κρομμύδας Χρήστος του Θεοδ., 3. Λιακάκος Χαρίλαος του Στ., 4. Φωτάκος Γεώργιος του Κων., 5. Μπόνος Νικόλαος του Αντ., 6. Ματαράς Δημήτριος του Πολ., 7. Μανίκας Δημήτριος του Βασ., 8. Βλαχοδημητράκος Παν. του Ευστρ., 9. Παπαδάκος Αναστάσιος του Εμμ.

Δεύτερη σειρά: 1. Παπαδάκου Παναγιώτα του Εμμ., 2. Βλαχοδημητράκου Χριστίνα του Ευστρ., 3. Ματαράς Πολυζώης του Πολ., 4. Μπέκελης Γεώργιος του Νικ., 5. Βαλκανάς Γεώργιος του Ηλ., 6. Μωϋσάκος Γεώργιος του Ιωάν., 7. Ρουμελιώτης Αναστάσιος του Βασ., 8. Φωτάκος Σαράντος του Κων., 9. Μπόνου Καλλιρόη του Γεωργ.

Τρίτη σειρά: 1. Βαλκανά Γαννούλα του Αθ., 2. Κοκόλη Γεωργία του Στ., 3. Μπόνου Δήμητρα του Αντ., 4. Βλαχογιάννη Ελένη του Στ., 5. Βλαχογιάννη Αικατερίνη του Στ., 6. Μπόνου Παναγιώτα του Γεωργ., 7. Μπόνου Παναγιώτα του Χρ., 8. Μπέκελη Ελένη του Νικ., 9. Ρουμελιώτη Δήμητρα του Βασ.

Το Δημοτικό Σχολείο της Τραπεζοντής το σχολικό έτος 1936 –'37

Δάσκαλος: Μιχαλάκος Κωνσταντίνος

Πρώτη σειρά: 1. Αντωνέας Γεώργιος του Ευστρ., 2. Ασημάκης Αλέκος του Χρ., 3. Ρουμελιώτης Αθανάσιος του Βασ., 4. Μπόνος Κων/νος του Γεωργ., 5. Μωϋσάκος Νικόλαος του Ιωάν., 6. Ρουμελιώτης Δημήτριος του Κων., 7. Βαλκανάς Ηλίας του Κων., 8. Παπαδάκος Νικόλαος του Γεωργ., 9. Μωϋσάκος Κων/νος του Ιωάν., 10. Παπαδάκου Σταματική του Εμμ.

Δεύτερη σειρά: 1. Κρομμύδα Μαρία του Γεωργ., 2. Μωϋσάκου Σταυρούλα του Ιωάν., 3. Μπελεσέα Παναγιώτα του Δημ., 4. Μπέκελη Γεωργία του Νικ., 5. Μπόνου Αναστασία του Αντ., 6. Βαλκανά Γεωργία του Λεων., 7. Λιακάκου Αλεξάνδρα του Στ., 8. Ρουμελιώτη Αλεξάνδρα του Κων., 9. Παπαεμμανουήλ Παναγιώτα του Δημ.

Τρίτη σειρά: 1. Μπέκελης Νικόλαος του Νικ., 2. Ρουμελιώτης Δημήτριος του Βασ., 3. Βαλκανάς Βασίλειος του Κων., 4. Βαλκανάς Νικόλαος του Κων., 5. Βαλκανάς Νικόλαος του Γεωργ., 6. Κρομμύδας Κων/νος του Γεωργ., 7. Μπόνος Βασίλειος του Κων., 8. Βαλκανάς Παναγιώτης του Γεωργ., 9. Βαλκανάς Δημήτριος του Λεων., 10. Βαλκανά Μαρία του Χρ., 11. Ρουμελιώτη Γαρυφαλιά του Κων., 12. Ρουμελιώτης Παναγιώτης του Κων.

Τέταρτη σειρά: 1. Ματαράς Πολύκαρπος του Φιλ., 2. Μπόνου Ευγενία του Γεωργ., 3. Χατζάκου Αναστασία του Δημ., 4. Κρομμύδα Σταυρούλα του Γεωργ., 5. Χατζάκου Παναγιώτα του Δημ., 6. Παπαεμμανουήλ Αθανασία του Δημ., 7. Ασημάκη Ελένη του Ευαγγέλου, 8. Βαλκανάς Σταύρος του Γεωργ.

Πέμπτη σειρά: 1. Παπαδάκου Ελένη του Γεωργ., 2. Μωϋσάκου Ελένη του Ιωάν., 3. Μπόνος Γεώργιος του Χρ., 4. Βαλκανάς Γρηγόρης του Χρ.

Εκ της Φάριδος
Δημοτικές εκλογές 2019

Στις δημοτικές εκλογές της 26^{ης} Μαΐου 2019 στη Δημοτική Ενότητα Φάριδος εξελέγησαν τέσσερις δημοτικοί σύμβουλοι: Βασίλειος Μενούτης του Χρήστου με τον συνδυασμό του Πέτρου Δούκα, Γεώργιος Κονίδης του Ιωάννη και Αδαμαντία Βαγιακάκου - Δογατζή με τον συνδυασμό του Σταύρου Αργειτάκου, Γεώργιος Κονίδης του Βασιλείου με τον συνδυασμό του Ευάγγελου Βαλιώτη.

Η Φάρις εκφράζει θερμότητα συγχαρητήρια και εύχεται μια δημιουργική θητεία.

Εκ της Φάριδος
Βουλευτικές εκλογές 2019

Στις βουλευτικές εκλογές της 7^{ης} Ιουλίου 2019 δύο από τους τρεις βουλευτές Λακωνίας που εξελέγησαν κατάγονται από τα χωριά μας: ο Νεοκλής Κρητικός του Δημοσθένη από τα Καμίνια, ο οποίος εξελέγη για πρώτη φορά με το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας, και ο Σταύρος Αραχωβίτης του Γεωργίου από το Ξηροκάμπι, ο οποίος επανεξελέγη με το κόμμα του Σύριζα.

Η Φάρις χαιρεί διπλά και συγχαίρει διπλά!

Γεωργίου Π. Λαμπρινού
Βροχές και κρύα

Ο φετινός χειμώνας ήταν πολύ κρύος με πολλά νερά και χιόνια. Ο Ταΰγετος καλύφτηκε από νωρίς με χιόνια. Το γεγονός ότι έριξε πολλά χιόνια μαρτυρά το γεγονός ότι ακόμα και στα μέσα Ιουλίου βαστάει ακόμα χιόνια στις Γούβες. Το νέο έτος μας έκανε ποδαρικό με κρύο, βροχή και χιόνι στα ορεινά. Ο χιονιάς αυτός έφερε την ονομασία «Ραφαήλ». Μετά από δύο ημέρες (3 Ιανουαρίου) μας επισκέφτηκε η «Σοφία», νέο κύμα κακοκαιρίας με δυνατή βροχόπτωση και χιόνι μέχρι τον Μύτικα. Την επομένη ημέρα (4 Ιανουαρίου) το χιόνι έφτασε μέχρι την Πολοβίτσα και το Καστράκι. Ο νέος χιονιάς ονομαζόταν «Τηλέμαχος». Στις 9 Ιανουαρίου είχαμε την εκδήλωση νέων έντονων καιρικών φαινομένων, που κράτησαν δυο-τρεις μέρες, με την ονομασία «Υπατία». Όλος σχεδόν ο Ιανουάριος είχε κρύα και βροχές. Και οι επόμενοι μήνες κύλησαν με κρύα και βροχές. Στις 12 και 13 Φεβρουαρίου έπεσαν αρκετά χιόνια στο βουνό. Τα φαινόμενα συνεχίστηκαν και τον Μάρτιο, ο οποίος δικαιολόγησε περίτρανα φέτος την προσωινμία του «παλουκοκαύτη». Στις 27 και 28 Μαρτίου είχαμε έντονες βροχές και χιόνια στον Ταΰγετο.

Ηλία Λαμπράκου

Μικρές ιστορίες από τη ζωή των Ανωγείων

Ο μπαρμπα-Κωνσταντής Νικολόπουλος είχε γαμβρό επί αδελφή τον μπαρμπα-Θανάση Γρίτη. Γεροντάκια πήγαιναν στην ταβέρνα να πιούν κανένα ποτηράκι κρασί. Πρώτος παρήγγελλε ο Θανάσης Γρίτης το κατοσταράκι τους. Όταν τελείωνε το κατοστάρκι ο μπαρμπα-Θανάσης παρήγγελλε δεύτερο κατοστάρκι για λογαριασμό του Κωνσταντή. Ο Κωνσταντής, άνθρωπος καλωσυνάτος αλλά που υπολόγιζε και την τελευταία δεκάρα, λόγω οικονομικής στενότητας, έφερνε αντιρρήσεις μουρμουρίζοντας και λέγοντας ότι αρκετά ήπιαν για την ώρα εκείνη. Και ο Θανάσης, παίρνοντας τον λόγο, έλεγε: «Άκουσε, Κωνσταντή, δεν σε κερνώ να μ' αγαπάς, σε κερνώ να με κερνάς» και βέβαια ερχόταν και το δεύτερο κατοσταράκι.

Παναγιώτη Δ. Χριστοφιλάκου

Οι «πισίνες» των Ανωγείων

Τα παλιά τα χρόνια, όταν η άνοιξη έφτανε στο τέλος της και το γλυκό καλοκαιράκι χτυπούσε την πόρτα με τις πρώτες ζέστες του, τα παιδιά του χωριού άρχιζαν να αναζητούν αλλά και καθ' όλη τη διάρκεια του καλοκαιριού δροσερά μέρη για να ξεκουραστούν και να δροσιστούν. Η θάλασσα, αν και κοντά σχετικά με τον τόπο μας, τότε ήταν μακριά, καθώς η μετακίνηση εκείνα τα χρόνια δεν ήταν εύκολη και οι οικογένειες δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα για συχνές διαδρομές. Τα παιδιά όμως είχαν βρει τη λύση. Τις ζεστές μέρες κατέφευγαν στη δροσερή αγκαλιά της Κάκκαρης και δροσίζονταν στις «πισίνες» τους, στις κοίλες, τις γούρνες δηλαδή του ποταμιού που δημιουργούνταν από το πέρασμα του νερού ανά τους αιώνες. Μερικές μάλιστα από αυτές είχαν και ονόματα, η Σουρίνα και η Σρογγυλή, του Χελωνά οι γούρνες στη συνέχεια του ποτάμιού, κοντά στο ύψος του νεκροταφείου. Το γάργαρο νερό που «αποθηκευόταν» τον χειμώνα δεν εξατμιζόταν και δρόσιζε τα ταλαιπωρημένα από τις δουλειές πόδια των παιδιών. Το καλύτερο όμως, για το οποίο και ανυπομονούσαν, ήταν το μάνιο και πολύ περισσότερο το παιχνιδι κάτω από τον επιβλητικό καταρράκτη, που έρρεε κάποτε δίπλα στο μύλο του Κοτταρά.

Ένα άλλο μέρος με «πισίνες» ήταν οι Αμπουλάδες. Τα παιδιά πήγαιναν εκεί, έτσι ώστε να κουβαλήσουν το πόσιμο νερό που ανέβλυζε από το έδαφος στις οικογένειές τους και επί τη ευκαιρία πλατσούριζαν εκεί, στις μικρές γούρνες.

Τα παιδιά περνούσαν όμορφα, διασκεδάζαν ολόψυχα και ξεχνούσαν τις σκοτούρες που απασχολούσαν τις παιδικές καρδιές τους. Πολλές φορές ξεχνούσαν ακόμα και να γυρίσουν σπίτι. Έπαιζαν ξέγνοιαστα στον δικό τους μικρό επίγειο παράδεισο.

Νικολάου Α. Μιχαλάκου
Τη Δευτέρα της Λαμπρής

Στη γειτονιά μου άναβε ένας φούρνος για το ψητό της δικής μου οικογένειας, της Βαγγέλαινας Βολτή, του παπα-Πάνου Ορφανάκου, της Φωτεινής Ρηγάκου, της Κυριακούλας Ορφανάκου. Η γειτονιά έπαιρνε γιορταστική ατμόσφαιρα αναμένοντας το ψητό με τις πατάτες και την απαραίτητη μαρουλοσαλάτα. Κι εμείς τα παιδιά γυροφέρναμε τον φούρνο για να δοκιμάσουμε και κανένα μεζέ.

Της αγοράς

Συντοπίτισσα κάποιας ηλικίας, βαθιά θρησκευόμενη, μεριμνούσε εδώ και χρόνια για όλες τις θρησκευτικές υποχρεώσεις της ευρύτερης οικογένειας (μνημόσυνα, φροντίδα τάφων κτλ.). Μέσα σ' αυτές τις υποχρεώσεις ήταν και το να δίνει στον ιερέα του χωριού κατάλογο με τα ονόματα των κεκοιμημένων όλων των συγγενών της, όχι μόνο των πολύ στενών. Ανάμεσα σε αυτά τα ονόματα ήταν και τα ονόματα κάποιων πρώτων εξαδέλφων της μητέρας της, που διαβιούσαν στην Αμερική από τη δεκαετία του 1940. Τα ίχνη αυτών των συγγενών είχαν χαθεί για πολλά χρόνια. «Μεγάλοι σε ηλικία άνθρωποι ήταν, το πιο πιθανό είναι να μη βρίσκονται πια στη ζωή, καθώς δεν έχουν δώσει για πολλά χρόνια σημεία ζωής» σκεφτόταν. Έτσι, τα ονόματα αυτά διαβάζονταν τακτικά από τον ιερέα «Υπέρ αναπαύσεως». Όμως η ζωή είναι γεμάτη εκπλήξεις. Πριν από λίγο καιρό η κόρη ενός εξ αυτών, αναζητώντας μέσω διαδικτύου τους συγγενείς του πατέρα της, ήρθε σε επαφή με τον ανιψιό της συντοπίτισσάς μας, τον οποίο ενημέρωσε ότι ο πατέρας της, 95 ετών, χαίρει άκρας υγείας. Έτσι απρόσμενα ανάμεσα στα ευχάριστα αυτής της έκπληξης που ακολούθησαν ήταν να μειωθεί ο αριθμός των ονομάτων στον ως άνω κατάλογο «Υπέρ αναπαύσεως».

Α. Θ. Κ.

Δεκαετία του 1940. Δύσκολα χρόνια. Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, Κατοχή, Εμφύλιος. Καθημερινός αγώνας για την επιβίωση. Γολγοθές ακόμα και για τα απολύτως απαραίτητα. Ανέσεις ανύπαρκτες. Ακόμα και η καταγραφή ενός σημαντικού γεγονότος, όπως η γέννηση ενός παιδιού, μπορεί να συναντούσε κάποιες δυσκολίες και να μην ήταν ακριβής. Πολλά χρόνια αργότερα, τη δεκαετία του 1990, μία γυναίκα ρώτησε τη μητέρα της πότε ακριβώς γεννήθηκε, Ιούνιο ή Ιούλιο. Και η μητέρα της τής απάντησε: Τότε που θερίζανε!

Η. Γ. Α.

Θεόδωρου Σ. Κατσουλάκου,

Μνήμη Βαγγέλη Μ. Τσαπόγα (1938-2018)

Ο Βαγγέλης Μ. Τσαπόγας, οδηγός το επάγγελμα, έζησε ήσυχα και έφυγε τραγικά, χάνοντας τη ζωή του αργά ένα βράδυ σ' ένα αυλάκι νερού στη γειτονιά του. Ήσυχος άνθρωπος, είχε τις απόψεις του, τις οποίες συζητούσε με τους φίλους του πίνοντας και κανένα ποτήρι ούζο. Μια πλευρά της ζωής του, που είναι σε πολλούς άγνωστη, είναι το ενδιαφέρον του για την ιστορία του τόπου. Τον τελευταίο καιρό συνέλεγε από διάφορους στοιχεία για τα τοπωνύμια του Αρκασά, αλλά δεν πρόφτασε! Θυμάμαι ένα περιστατικό. Είχαμε συνοδεύσει οι δυο μας τρεις αρχαιολόγους στην επίσκεψή τους στον Αϊ-Βασίλη. Σ' ένα κτήμα εκεί κοντά στο ρέμα, αριστερά του δρόμου Ξηροκαμπίου – Αϊ Βασίλη, βρήκα μια στρογγυλή πέτρα. Ρώτησα τους αρχαιολόγους τι ήταν και ομόφωνα μου απάντησαν: μια στρογγυλή πέτρα! Ρώτησα τον Βαγγέλη και απαντά: Κουβάρα. Και ήταν κουβάρα, που κάθε σπίτι διέθετε για το τρίψιμο κυρίως του αλατιού. Αυτήν την κουβάρα την έχω σπίτι μου. Οργώνοντας οι κάτοικοι τον χώρο, αιώνες τώρα, έφεραν την πέτρα στην άκρη και λίγο ακόμη θα έπεφτε στο ρέμα.

Η Φάρις, στην οποία ο Βαγγέλης άφησε τρία σημειώματα: Δυο σημαντικές τοποθεσίες του Αρκασά 46 (2008) 8-9, Εκεί κάτω στον Αϊ Βασίλη 48 (2009) 16-17 και Οι εικόνες του Αϊ Δημήτρη του Αρκασά 56 (2012) 29-30, θα τον θυμάται με αγάπη.

Μαρίας Γ. Δούσμανη
Στη μνήμη του πατέρα μου
Γεώργιου Ν. Δούσμανη (1931-2019)

Πατέρα, ένοιωσα την ψυχή σου στη χούφτα μου, σαν δροσερό αεράκι να ανεβαίνει ψηλά, έτσι όπως έψαχνα με αγωνία να βρω σφυγμό και αναπνοή. Αχ να μπορούσα να την κρατήσω! Μα ήξερα πως έπρεπε να ελευθερωθεί και να ανεβεί στον ουρανό, εκεί που όλες οι ψυχές ξεκουράζονται.

Και εσύ, έπρεπε να ξεκουραστείς πατέρα, αρκετά υπέφερες... Μια ζωή ταλαίπωρος. Από μικρός στη δουλειά. Είχες αναλάβει ευθύνες που δεν ήταν για την ηλικία σου. Δεν είχες χρόνο να χαρείς. Απαρνήθηκες και τη μεγάλη σου αγάπη τον στρατό, για να μην στενοχωρηθούν οι γονείς σου, και γύρισες για να αναλάβεις τις δουλειές...

Κι ύστερα ο γάμος, τα παιδιά, υποχρεώσεις και στενοχώριες... Έκανες τη νύχτα μέρα για εμάς, για ένα καλύτερο νυχτοκάματο για να μας εξασφαλίσεις τα απαραίτητα, δουλεύοντας χρόνια στη Βιοκεράμ. Κοιμόσουν με ανοιχτά τα μάτια,

όρθιος, ταΐζοντας με πυρήνα τις εστίες, για να ψηθούν τα τούβλα. Τα πόδια σου είχαν ψηθεί πατώντας τόσα χρόνια πάνω στη φωτιά... Και μόνο όποιος ξέρει μπορεί να καταλάβει τι κρύα, τι φόβους, τι κινδύνους πέρασες όλες αυτές τις ατελείωτες νύχτες στο καμίνι! Κι όταν ξημέρωνε, γύριζες σπίτι αποκαμωμένος, να φας γρήγορα τη βραστογαλιά με ψωμί, που σου είχαμε ετοιμάσει, και να φύγεις για το χωράφι. Πού καιρός για ξεκούραση;

Χάρη στον ασταμάτητο αγώνα σου, δεν μας έλειψε τίποτα. Κι ήσουν μάστορας σε όλα! Απ' όλα πιάναν τα χέρια σου! Ήσουν τέλειος ξυλουργός απ' τον στρατό ακόμα! Κι ήσουν μάστορας στα ηλεκτρολογικά χωρίς σπουδές. Έκοβε το μυαλό σου! Είχες βάλει φως στο σπίτι πριν έρθει το ρεύμα στο χωριό. Κι αργότερα, χρόνια επίτροπος στην εκκλησία του χωριού μας, έβαλες ρεύμα σε όλα τα εξωκκλήσια, μαστορεύοντας αδιάκοπα με προσωπική εργασία που λίγοι ξέρουν και πολλοί λιγότεροι αναγνωρίζουν.

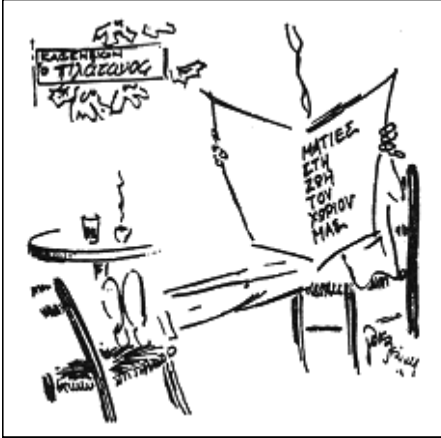
Με τον καλό σου φίλο τον μπαρμπα-Γιάννη τον Σαχλά, κάνατε τόσα έργα! Εκείνος διέταζε και πλήρωνε και εσύ εκτελούσες. Έτσι βάλανε καμπανίτσες σε όλα τα εξωκλήσια. Και τόσα άλλα, που εκείνος δεν ήθελε να ξέρει κανένας. Μεγάλος δωρητής, που αξίζει να τιμάμε!

Ήσουν όμως και εσύ ένας αφανής «ήρωας». Και ήταν για εμάς η τελευταία σου επιθυμία σεβαστή, να χτυπήσουμε την καμπάνα χαρμόσινα καθώς έβγαινες για στερνή φορά από την εκκλησία, βαδίζοντας προς την τελευταία σου κατοικία. Ήταν το λιγότερο που μπορούσαμε να κάνουμε για τα τόσα που πρόσφερες και εσύ. Ήσουν καλός μάστορα πατέρα. Τα πάντα έφτιαχνες.

Κι όταν πια με τα χρόνια σε εγκατέλειψαν οι δυνάμεις σου, και δεν πήγαινες για δουλειά, βρήκες ένα χόμπυ για να περνάς την ώρα σου. Και άρχισες να σκαλίζεις γκλίτσες, με πολλή όρεξη και βιασύνη. Και εμείς αναρωτιόμασταν τι τις θέλεις τόσες! Μα εσύ είχες το σκοπό σου. «Όταν πεθάνω, θα τις μοιράσετε σε συγγενείς και φίλους» μας είπες μια μέρα. Και εγώ σου του υποσχέθηκα... Θα τις μοιράσουμε πατέρα. Και θα κρατήσουμε και εμείς ενθύμια πολλά! Το καλύτερο και το χειρότερο ενθύμιο, είναι εκείνος, ο δύσκολος τελευταίος μήνας της ζωής σου, που καθόμασταν όλοι γύρω απ' το κρεβάτι σου και κουβεντιάζαμε για να ξεχνάς τους πόνους σου...

Κι όταν ξεκίναγες και μας έλεγες ιστορίες για τα νιάτα σου, για το στρατό, για το βουνό, για το καμίνι, αμέτρητες ιστορίες, εγώ προσπαθούσα να τα καταγράψω όλα στο μυαλό μου, και να στενογραφώ με το στυλό για να μην ξεχάσω λέξη. Κρατώ αυτές τις στιγμές, και εκείνα τα λόγια σου που μας έλεγες εκείνο το βράδυ, το τελευταίο της ζωής σου. «Όλα καλά. Όλα καλά. Μη στενοχωριέστε». Μας καθησύχαζες, και χωρίς να το καταλάβουμε μας αποχαιρετούσες και μας προετοιμάζες... «Είσαι καλή. Να τους προσέχεις όλους» είπες στη μαμά. Και εκείνα τα λόγια ήτανε βάλαμο και φαρμάκι μαζί. Ήμασταν όλοι γύρω σου, παιδιά και εγγόνια, κι ήσουν χαρούμενος. Και έφυγες το ξημέρωμα για να ξεκουραστείς επιτέλους.

Καλέ μου πατέρα. Ταλαίπωρε πατέρα. Αναπαύσου εν ειρήνη...

Τα νέα μας

Ξηροκάμπι

Γάμος: Η Σταυρούλα Χρυσικού του Βασιλείου παντρεύτηκε τον Γεώργιο Φωτάκο του Βασιλείου.

Γεννήσεις: Το ζεύγος Δημητρίου Λεονταρίτη του Βασιλείου και Σταυρούλας Ορφανάκου του Δημητρίου απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Παναγιώτη Απόστολάκου του Δημητρίου και Παρασκευής Παρθύμου του Μιχαήλ απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Κωνσταντίνου Σταμάτη του Γεωργίου και Ντέλιας Ανδρέα-Γκτραντινάρου του Μπόκο απέκτησε κορίτσι.

Θάνατοι: Απέβιωσαν οι: Στέφανος Κουμουσιώτης του Δημητρίου ετών 85, Παναγιώτης Αρμπούζης του Στυλιανού ετών 73, Μαρία Παπακωνσταντίνου χήρα Περικλέους ετών 89, Σταυρούλα Λάσκαρη του Ευαγγέλου ετών 88, Ιορντάν Γκεοργκιεβ του Βελίκοβ ετών 44, Κωνσταντίνος Αραχωβίτης του Σταύρου ετών 85, Παναγιώτα Παιδακάκη χήρα Νικολάου ετών 91.

Παλιοπαναγιά

Γάμος: Η Γεωργία Παρασκευοπούλου του Παρασκευά παντρεύτηκε τον Άγγελο Βαχαβιάλο του Θεοδώρου.

Θάνατοι: Απέβιωσαν οι: Παναγούλα Πλαϊνού χήρα Παναγιώτη ετών 84, Παναγιώτα Μπακογιώργη του Γεωργίου ετών 94, Παύλος Μυλωνάς του Παναγιώτη ετών 92, Βρασίδα Γκολέμη του Χρήστου ετών 77, Ιωάννης Κολοβός του Αθανασίου ετών 87, Δήμητρα Δούσμανη του Λυκούργου ετών 87, Αικατερίνη Χαντζάκου του Ηλία ετών 94, Γεώργιος Δούσμανης του Νικολάου ετών 88, Δήμητρα Δογατζή χήρα Γεωργίου ετών 93, Λάμπρος Ταυρολιάς του Χαραλάμπους ετών 87.

Ανώγεια

Θάνατοι: Απέβιωσαν οι: Παναγιώτα Χριστοφιλάκου του Αναστασίου ετών 81, Αντώνιος Ξυδιάς του Ηλία ετών 91, Πολυχρόνης Τρουποσκιάδης του Εμμανουήλ ετών 45, Ηλίας Δαρβιρης του Ιωάννη ετών 61.

Λευκόχομα

Θάνατοι: Απέβιωσαν οι: Μαριγώ Μυλωνάκου χήρα Δημητρίου ετών 97, Βασίλειος Σωτηράκος του Γεωργίου ετών 81, Παναγιώτης Πούλος του Κωνσταντίνου ετών 91, Γεώργιος Καρράς του Νείλου ετών 69, Παναγιώτα Γεωργοπούλου του Σωτηρίου ετών 80.

Κυδωνιά

Θάνατος: Απέβιωσε η Χρυσάνθη Νικητάκη χήρα Σωτηρίου ετών 92.

Ποταμί

Θάνατοι: Απέβιωσαν οι: Ευγενία Ανδριανάκου του Παναγιώτη ετών 87, Σωτηρία Παναγάκου χήρα Δημητρίου ετών 101, Μιχαήλ Καλογεράκος του Κωνσταντίνου ετών 69.

Καμίλια

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Διαμάντω Πολίτη του Βασιλείου ετών 95, Νικόλαος Λιακάκος του Ηλία ετών 77.

Γοράνοι

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Ελισσάβετ Ρηγάκου χήρα Ευαγγέλου ετών 84, Ευθυμία Λαμπρινού χήρα Παναγιώτη ετών 94.

Άρνα

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Παναγιώτα Ζαχαράκου του Χρήστου ετών 95, Ηλίας Ανδρέακος του Ευστρατίου ετών 79, Ευθυμία Καράμπελα χήρα Προκοπίου ετών 78, Ελένη Λιούνη του Παναγιώτη ετών 89, Μαρία Ανδρέακου χήρα Δημητρίου ετών 92.

Κοτσαντίνα

Θάνατος: Απεβίωσε ο Θεόδωρος Πολύμενάκος του Επαμεινώνδα ετών 76.

Βιβή Ξ. Κωτσιοτοπούλου

